

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

JANA KONŠTANTIN

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

RAZVOJNO DOHITEVANJE SLOVENIJE GLEDE NA
EVROPSKO UNIJO

Ljubljana, junij 2005

JANA KONŠTANTIN

IZJAVA

Študentka Jana Konstantin izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof.dr. Marjana Senjurja in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 07.06.2005

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	GOSPODARSKA RAST IN RAZVOJ TER GOSPODARSKA RAZVITOST.....	2
2.1	OPREDELITEV GOSPODARSKE RASTI IN RAZVOJA.....	2
2.2	KLASIFIKACIJA DRŽAV SVETOVNE BANKE GLEDE NA GOSPODARSKO RAZVITOST TER UVRSTITEV SLOVENIJE.....	3
2.3	GOSPODARSKI RAZVOJ IN RAZVITOST SLOVENIJE TER PRIMERJAVA Z EVROPSKO UNIJO	4
2.4	STRATEGIJA GOSPODARSKE RASTI SLOVENIJE	7
3	KONVERGENCA IN DIVERGENCA	8
3.1	NEOKLASIČNI MODEL GOSPODARSKE RASTI.....	9
3.1.1	Razlika med beta-konvergenco in sigma-konvergenco	9
3.1.2	Absolutna, pogojna in klubska konvergenca v neoklasičnem modelu gospodarske rasti	10
3.2	MODELI ENDOGENE GOSPODARSKE RASTI.....	10
3.2.1	Difuzija tehnologije in konvergenca v modelih endogene gospodarske rasti ..	11
3.3	NOMINALNA IN REALNA KONVERGENCA	12
3.3.1	Nominalna konvergenca.....	12
3.3.2	Realna konvergenca	14
3.3.2.1	Cenovna konvergenca	15
3.3.2.2	Dohodkovna konvergenca.....	16
4	DEJAVNIKI DOHITEVANJA SLOVENIJE V GOSPODARSKI RAZVITOSTI EVROPSKE UNIJE	16
4.1	INVESTICIJE	16
4.2	PREBIVALSTVO, ZAPOSLENOST IN BREZPOSELNOST.....	18
4.2.1	Prebivalstvo	18
4.2.2	Zaposlenost in brezposelnost	20
4.3	IZOBRAŽEVANJE IN ČLOVEŠKI KAPITAL	23
4.4	TEHNOLOŠKI NAPREDEK IN INOVACIJE	27
4.5	PANOŽNE STRUKTURNE SPREMEMBE.....	31
5	KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE IN SLOVENIJA	34
5.1	INSTRUMENTI IZVAJANJA KOHEZIJSKE POLITIKE	35
5.2	KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE V SLOVENIJI	37
5.2.1	Programi predpristopne pomoči	37
5.2.2	Sredstva Evropske unije za strukturne namene v Sloveniji	39
5.3	MAKROEKONOMSKI UČINKI KOHEZIJSKE POLITIKE V SLOVENIJI.....	40
6	SKLEP	41
	LITERATURA	44
	VIRI.....	45

1 UVOD

Evropska unija (EU) je 1. maja 2004 doživela največjo širitev do sedaj, tako po številu držav kot po številu prebivalcev in po velikosti ozemlja. S širitvijo je prišlo tudi do zelo velikih gospodarskih in socialnih razlik med starimi in novimi članicami. Razlike med njimi so precejšnje, na primer Luksemburg kot najrazvitejša država članica EU je skoraj petkrat bolj razvit kot najmanj razvita članica Latvija. Razvitost posameznih držav med seboj primerjamo po kazalcu, ki se imenuje bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca. Velikost razlik v razvitosti lahko med drugim pripišemo tudi dejstvu, da je večina novih članic polovico prejšnjega stoletja preživela v nekonkurenčnem planskem gospodarskem sistemu. Potrebno je veliko let za uspešno preoblikovanje gospodarstva v delujoče tržno gospodarstvo, šele nato lahko nove članice začnejo uspešno konkurirati na zelo konkurenčnem in neizproslem trgu EU.

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se je končal večletni proces vsestranskega prilagajanja slovenskega gospodarstva in družbe v celoti normam in pravilom, ki veljajo v Evropski uniji. Slovenija si je cilj včlanitve v Evropsko unijo zadala že v nekdanji Jugoslaviji. Poraja se vprašanje, kaj lahko Slovenija v prihodnje pričakuje od članstva in še bolj bistveno, na katerih področjih čakajo v naslednjih letih tako Slovenijo kot Evropsko unijo kot celoto največji izzivi pa tudi problemi. Slovenija je bila na vstop v Evropsko unijo dobro pripravljena. O tem priča tudi zadnja ocena Evropske komisije, ki je našo državo uvrstila na čelo vseh držav kandidatk po stopnji njihove pripravljenosti na izzive, ki jih čakajo v prihodnjih mesecih in letih po včlanitvi.

Članstvo v Evropski uniji prinaša Sloveniji tako prednosti na eni kot probleme na drugi strani. Kot glavne prednosti bi izpostavila tiste prednosti, ki so povezane s povečanim, 450 milijonskim trgov. Še bolj bistven pa je vstop Slovenije v območje vsestranske stabilnosti, varnosti in transparentnosti, ki veljajo v Evropski uniji. Na drugi strani se Slovenija ne bo mogla izogniti nekaterim problemom in nevšečnostim, nekateri od njih bodo posledica še vedno nedokončanega procesa tranzicije. Slovenija bo s prevzemom evra, predvidenim v letu 2007, izgubila samostojnost pri vodenju monetarne politike. Monetarna suverenost se bo prenesla na Evropsko centralno banko, tako se bo povečala pomembnost preostalih dveh politik, fiskalne in strukturne. Učinkovito črpanje sredstev za strukturne namene iz bruseljske blagajne bo za Slovenijo predstavljalo velik izziv.

Da bi sedanja Evropska unija, sestavljena kar iz petindvajsetih članic, imela od širitve kar največje koristi, mora med starimi in novimi članicami pa tudi med regijami znotraj posamezne države priti do procesa konvergence, tako v gospodarskem kot tudi v socialnem smislu. Zmanjšati se morajo razlike v gospodarski razvitosti, priti mora do cenovne in dohodkovne konvergence. Poenotiti se morajo tudi zdajšnje precejšnje razlike v izobraženosti in vlaganju v človeški kapital, zaposlenosti in brezposelnosti, tehnološkem napredku in

podpiranju inovacij ter še mnogo drugega. Evropska unija bo novim članicam pomagala z instrumenti kohezijske politike in tudi tako poskušala zmanjšati razlike med državami članicami. Kot celota bo EU skušala uresničiti cilje t.i. Lizbonske strategije, ki si jih je zadala leta 2000 in s pomočjo katerih naj bi do leta 2010 bistveno okrepila konkurenčno sposobnost svojega gospodarstva v svetu.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, ali se Slovenija približuje povprečni gospodarski razvitosti Evropske unije, kdaj naj bi se razvitost izenačila ter kje Slovenija zaostaja in na katerih področjih je bolj uspešna od povprečja Evropske unije.

Diplomsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij. Uvodu sledi drugo poglavje, v katerem bom opredelila gospodarsko rast in razvoj ter gospodarsko razvitost. Podala bom klasifikacijo Svetovne banke glede na gospodarsko razvitost ter uvrstitev Slovenije, razvitost Slovenije bom tudi primerjala z Evropsko unijo, v zadnjem podpoglavju pa bo predstavljena strategija gospodarske rasti Slovenije. V tretjem poglavju sta opisana procesa konvergence in divergence. Predstavljena sta neoklasični model ter modeli endogene rasti, v zadnjem podpoglavju pa še nominalna in realna konvergenca, v okviru slednje tudi cenovna in dohodkovna konvergenca. Raziskala sem katere nominalne kriterije Slovenija že izpolnjuje in naredila primerjavo med Slovenijo in nekaterimi državami pri cenovni konvergenci. V četrtem poglavju bom primerjala nekatere dejavnike dohitevanja Slovenije v gospodarski razvitosti Evropske unije, kot so investicije, prebivalstvo, zaposlenost in brezposelnost, izobraževanje in človeški kapital, tehnološki napredek in inovacije ter na koncu še panožne strukturne spremembe. V petem poglavju bom predstavila kohezijsko politiko EU in jo umestila v okvir delovanja v Sloveniji. Opisani bodo instrumenti izvajanja kohezijske politike, kohezijska politika EU v Sloveniji ter makroekonomski učinki njenega izvajanja. V šestem poglavju bom povzela glavne ugotovitve ter postavila sklep o razvojnem dohitevanju Slovenije glede na Evropsko unijo.

2 GOSPODARSKA RAST IN RAZVOJ TER GOSPODARSKA RAZVITOST

2.1 OPREDELITEV GOSPODARSKE RASTI IN RAZVOJA

Zdravje posameznega gospodarstva kažejo štiri ključni makroekonomski kazalci. Ti so: stopnja gospodarske rasti, stopnja brezposelnosti, stopnja rasti cen in stanje plačilne bilance. Gospodarska rast je gotovo ključna makroekonomska kategorija, saj je gospodarstvo, ki je sposobno dolgoročno zagotavljati ugodno gospodarsko rast, na splošno ocenjeno kot uspešno gospodarstvo (Senjur, 1993, str. 2).

Strokovna literatura, tako slovenska kot tuja, razlikuje med pojmom gospodarska rast in gospodarski razvoj. V zahodni literaturi uporabljajo pojem gospodarska rast za gospodarska gibanja razvitih držav (developed countries), gospodarski razvoj pa za gospodarska gibanja manj razvitih držav (less developed countries).

Gospodarsko rast enačimo z rastjo bruto domačega proizvoda in je eden od elementov gospodarskega razvoja, njegova kvantitativna stran. Lahko jo primerjamo z rastjo človeških bitij, ki se kljub temu, da hitro rastejo, lahko slabo razvijajo. Na kvalitativni strani gospodarskega razvoja pa so poleg rasti proizvoda vključene tudi stopnja zadovoljevanja materialnih (topovi ali maslo) in nematerialnih potreb, enakomernost v zadovoljitvi potreb (razdelitev), zaposlenost, socialni in kulturni vidiki ter drugo. Tako ni nujno, da je država z visokim proizvodom na prebivalca tudi gospodarsko razvita (države proizvajalke nafte) (Bajt, Štiblar, 2002, str. 370).

Gospodarsko rast bomo empirično merili z rastjo realnega bruto domačega proizvoda, če pa želimo upoštevati še rast prebivalstva, bomo uporabljali stopnjo rasti realnega bruto domačega proizvoda na prebivalca. Rast prinaša predvsem količinske spremembe, le-te pa prinašajo s sabo tudi kakovostne spremembe. Če so količinske spremembe dovolj močne, to pomeni novo kakovost. Kljub temu gospodarsko rast v prvi vrsti opredeljujejo količinske spremembe, količinska razmerja in povečanja.

Gospodarski razvoj na drugi strani označuje predvsem kakovostne premike na boljše, je proces ustvarjanja kakovostno novih značilnosti gospodarstva. Poudarek je na kakovosti, novostih, strukturnih spremembah in tudi na povečevanju. Gospodarstvo se mora količinsko povečevati, se pravi rasti, če se hoče razvijati. Iz tega vidimo, da je gospodarski razvoj širši, gospodarska rast pa ožji pojem, saj je gospodarska rast vključena v pojem gospodarski razvoj (Senjur, 2002, str. 6).

2.2 KLASIFIKACIJA DRŽAV SVETOVNE BANKE GLEDE NA GOSPODARSKO RAZVITOST TER UVRSTITEV SLOVENIJE

Svetovna banka ima svojo lastno klasifikacijo za razvrščanje držav glede na gospodarsko razvitost. Tako razvršča vse države, od manj razvitih do razvitih, države članice kot tudi države nečlanice z nad 30.000 prebivalci. Države so glede na BDP na prebivalca za leto 2003 razvrščene v naslednje skupine:

- države z nizkim dohodkom (BDP na prebivalca \$765 ali manj);
- države s srednjim dohodkom (BDP na prebivalca med \$766 in \$9.385):
 - države z nižjim srednjim dohodkom (BDP na prebivalca med \$766 in \$3.035);
 - države z zgornjim srednjim dohodkom (BDP na prebivalca med \$3.036 in \$9.385);
- države z visokim dohodkom (BDP na prebivalca \$9.386 ali več).

Svetovna banka je za leto 2003 v te tri skupine uvrstila 208 držav. Med njimi ima 61 držav nizek dohodek, 56 držav nižji srednji dohodek, 37 držav zgornji srednji dohodek in 54 držav visok dohodek. Svetovna banka je Slovenijo od leta 1992 pa do leta 1996 uvrstila med države z zgornjim srednjim dohodkom, od leta 1997 pa do leta 2003 pa med države z visokim dohodkom.

2.3 GOSPODARSKI RAZVOJ IN RAZVITOST SLOVENIJE TER PRIMERJAVA Z EVROPSKO UNIJO

Običajno se gospodarska razvitost meri z bruto domačim proizvodom na prebivalca in naj bi odražala raven življenjskega standarda. Poleg bruto domačega proizvoda se za merjenje gospodarske razvitosti uporabljajo še drugi dodatni razvojni kazalci, kot so pričakovana življenjska doba¹, stopnja pismenosti² in smrtnost dojenčkov³ (Senjur, 2002, str. 9). Ker pa Slovenija spada med razvite države, prav tako pa vanje spada tudi večina držav Evropske unije, ne bi bilo smiselno primerjati dodatnih razvojnih kazalcev med Slovenijo in Evropsko unijo, saj med njimi ne bi našli bistvenih razlik. Omenim naj samo, da za leto 2002 za EU-15 velja pričakovana življenjska doba 75,8 let za moške in 81,6 let za ženske, smrtnost dojenčkov pa je 4,4 (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 99). Stopnja pismenosti se za razvite države giblje med 99 in 100%.

Za primerjavo med Slovenijo in Evropsko unijo bom v tem delu uporabila kazalec BDP na prebivalca ter gospodarsko rast. Ker gre za primerjavo različno velikih gospodarstev, med katerimi so tudi cenovne razlike, bom uporabila kazalec BDP na prebivalca v standardih kupne moči. Standardi kupne moči so pretvorniki valut, ki odpravijo razlike v ravni cen med državami. Tako je BDP na prebivalca v vseh državah izražen z istim nizom cen. Posledica tega je, da primerjave med državami odražajo le razlike v količini proizvedenih izdelkov in storitev in izločajo vpliv cenovnih razlik med državami (Statistični portret Slovenije v EU, 2004, str. 28).

¹ Pričakovana življenjska doba ob rojstvu.

² Stopnja pismenosti se računa za prebivalstvo, ki je starejše od 15 let in se izrazi v odstotkih. Giblje se lahko od popolne nepismenosti do popolne pismenosti.

³ Smrtnost dojenčkov na 1.000 živorojenih.

Tabela 1: BDP na prebivalca v standardih kupne moči za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, v tekočih cenah (EUR)

	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	/	18.470	19.400	20.630	21.300	21.990	22.280 (n)	23.160 (n)
EU-15	17.680	20.330	21.340	22.660	23.340	24.040	24.360	25.690 (n)
Slovenija	10.950	13.250	14.340	15.160	15.920	16.710 (n)	17.200 (n)	18.070 (n)
Češka	/	/	/	13.530	14.100	14.820 (n)	15.410 (n)	16.230 (n)
Grčija	11.520	13.260	13.930	14.950	15.680 (n)	16.990 (n)	17.760 (n)	18.800 (n)
Irska	15.870	21.600	23.720	26.080	27.480	30.160 (n)	29.360 (n)	30.370 (n)
Portugalska	11.970	13.920	14.980	15.950	19.480	17.050 (n)	16.740 (n)	17.110 (n)

Opombi: (/) - ni podatka; (n) - napoved

Vir: Eurostat yearbook 2004, str. 118.

Zaradi boljše preglednosti, kje so Slovenija in izbrane države glede na povprečje EU-25, so v spodnji tabeli prikazani indeksi obsega za izbrane države.

Tabela 2: BDP na prebivalca v standardih kupne moči za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, indeksi obsega (EU-25 = 100), v %

Leto	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EU-15	110,7	110,1	110,0	109,9	109,6	109,4	109,2 (n)	108,8 (n)
Slovenija	68,4 (o)	72,0 (o)	73,9	73,3	74,8	75,3	76,8	78,1 (n)
Češka	70,0 (o)	67,1 (o)	65,7	64,8	66,1	67,6	68,8	69,9 (n)
Grčija	72,1	71,8	71,8	72,5	73,8	77,7	80,9	82,0 (n)
Irska	99,1	117,0	122,1	126,6	129,5	132,6	132,5	134,2 (n)
Portugalska	73,1	75,4	77,2	77,3	77,2	76,7	74,7	73,6

Opombi: (o) - ocena; (n) - napoved

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

EU-15 je od leta 1995 do leta 2004 vseskozi za okoli 10 odstotnih točk nad povprečjem EU-25. Iz Tabele 2 je možno razbrati, da se ta razlika skozi celotno obdobje postopoma zmanjšuje, kar pomeni, da novih 10 članic postopoma zmanjšuje razliko za starimi članicami. Po podatkih iz leta 2003 so se članice Evropske unije razvrstile med 40 in 215 % povprečja EU-25. Razvitost, merjena z BDP po kupni moči na prebivalca, je bila v letu 2003 najvišja v Luksemburgu, kjer je bila več kot dvakrat večja od povprečja petindvajsetih evropskih držav (215 %), najnižja pa v Latviji (41%).

BDP na prebivalca v standardih kupne moči je v Sloveniji za leto 1995 ocenjen na 68,4 % povprečne ravni EU-25. Slovenija se povprečju iz leta v leto približuje, za leto 2003 je že na 76,8 % povprečne ravni EU-25. Napoved za leto 2004 je, da bo Slovenija na okoli 78 % povprečne ravni EU-25. Od leta 1995, ko je Slovenija beležila 68,4 % povprečja EU-25 pa do leta 2004, kjer je napoved 78,1 %, je izboljšala svoj položaj v primerjavi z evropskim povprečjem za 9,7 odstotnih točk.

Slovenija je med novimi pridruženimi članicami po BDP na prebivalca v standardih kupne moči na drugem mestu, takoj za Ciprom ter pred Malto in Češko. Od starih članic pa je Slovenija pred Portugalsko, ki je bila leta 2004 na ravni 73,6 % in takoj za Grčijo, ki je bila leta 2004 na ravni 80 % (napovedana raven).

Tabela 3: Realna rast BDP pri cenah (v EUR) iz leta 1995 za izbrane države za obdobje 1995-2004, v %

Leto	1995	1996-1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	/	2,4	2,9	3,6	1,7	1,1	0,9	2,3
EU-15	2,4	2,3	2,9	3,6	1,7	1,0	0,8	2,2
Slovenija	4,1	4,0	5,6	3,9	2,7	3,3	2,5	4,6
Češka	/	0,8	1,2	3,9	2,6	1,5	3,7	4,0
Grčija	2,1	3,1	3,4	4,5	4,3	3,8	4,7	4,2
Irska	9,8	9,3	11,1	9,9	6,0	6,1	3,7	5,2 (n)
Portugalska	4,3	4,0	3,8	3,4	1,7	0,4	-1,1	1,3 (n)

Opombi: (/) - ni podatka; (n) - napoved

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005; za Slovenijo za leto 2004 Statistični urad RS, 2005.

Kot vidimo iz Tabele 3, je stopnja rasti BDP v Sloveniji od leta 1995 pa do leta 2004 vseskozi višja tako od EU-25 kot od EU-15, kjer se giblje od 0,8 do 3,6 %. Stopnja gospodarske rasti v Sloveniji je bila v obdobju 1995-2000 na ravni Portugalske (v kasnejšem obdobju ima Slovenija občutno višjo gospodarsko rast) ter z manjšimi odstopanji na ravni novo pridružene članice Češke ter stare članice Grčije. Irska ima vseskozi zelo visoko gospodarsko rast, še posebej izstopa obdobje 1995-2000, ko je kar okoli 10 %.

V Sloveniji se je gospodarska rast v letu 2004 močno okrepila glede na prejšnja leta. To gre delno pripisati enkratnemu učinku vstopa v EU in nekoliko hitrejšemu okrevanju gospodarstev EU. Realna rast BDP se je povišala predvsem zaradi oživljanja izvoza v države EU in Rusijo. Krepitev rasti je bila večja od pričakovane, izvirala pa je predvsem iz visoke rasti izvoza in pa zalog ter tudi iz nekoliko pospešene rasti investicij v osnovna sredstva (Jesensko poročilo 2004, str. 25).

Povprečno stopnjo rasti za obdobje 1996-2004 bom izračunala s pomočjo geometrijske sredine (leta 1995 v izračun ne bom zajela, saj nimamo podatkov za EU-25 in tako primerjava s Slovenijo ne bi bila smiselna).

Slovenija: $R_{96-04} = 3,73 \%$

EU-25: $R_{96-04} = 2,00 \%$

Z uporabo eksponentne funkcije bom izračunala, čez koliko let bo slovenski BDP na prebivalca enak povprečju EU-25 (Senjur, 2002, str. 91).

Naj bo:

Y_{EU-25} - tekoča raven BDP na prebivalca EU-25 (100 %)

Y_S - tekoča raven BDP na prebivalca Slovenije (78 %)

r_{EU-25} - dejanska stopnja rasti BDP na prebivalca v EU-25 (2,00 %)

r_S - dejanska stopnja rasti BDP na prebivalca v Sloveniji (3,73 %)

$$n = \frac{\log\left(\frac{Y_{EU-25}}{Y_S}\right)}{\log(1 + r_S) - \log(1 + r_{EU-25})} \quad (2.1)$$

$n = 14,77$ leta

Povprečna stopnja gospodarske rasti v Sloveniji v obdobju 1996-2004, izračunana s pomočjo geometrijske sredine, je bila 3,73 %, medtem ko je bila povprečna stopnja gospodarske rasti v EU-25 v istem obdobju 2,00 %. BDP na prebivalca v standardih kupne moči je bil leta 2004 v Sloveniji 78 % povprečne ravni sedanjih držav članic EU (če napoved vzamemo kot dejanski rezultat). S takim razmerjem v stopnjah rasti bi Slovenija dosegla povprečno raven sedanjih držav članic EU v slabih petnajstih letih.

2.4 STRATEGIJA GOSPODARSKE RASTI SLOVENIJE

Strategija razvoja Slovenije, ki jo je julija 2004 objavil Urad za makroekonomske raziskave in razvoj (UMAR), Sloveniji napoveduje, da bo z uresničitvijo te strategije postala ena najbolj razvitih držav članic Evropske unije. Temeljni razvojni cilj Slovenije je tako v naslednjih desetih letih (2004-2013) preseči povprečno gospodarsko razvitost razširjene EU. Rezultat tega cilja bo večja kakovost življenja in celovit človekov razvoj, izboljšanje dosežene ravni socialne varnosti, pospešen razvoj vseh regij ter izboljšano okolje.

Ta cilj je (pre)visoko zastavljen in ambiciozen, sedanji trendi za njegovo dosego ne zadoščajo. V prejšnjem poglavju sem pokazala, da potrebuje Slovenija, da dohiti EU, približno 15 let.

Če vzamemo, da bo tudi v naslednjih devetih letih (2005-2013) gospodarska rast v EU-25 takšna, kot je bila v obdobju 1996-2004 (to je 2,00 %) ter uporabimo BDP na prebivalca v standardih kupne moči za leto 2004 v Sloveniji, ki je bil 78 % povprečne ravni sedanjih držav članic EU, kakšna bi torej morala biti gospodarska rast v Sloveniji v tem obdobju, da dohiti povprečje EU-25?

Naj bo:

$$n = 9$$

$$Y_{EU-25}^* = \text{BDP na prebivalca v EU-25 leta 2013 in znaša } 100 \cdot 1,02^9 = 119,51$$

Za izračun gospodarske rasti bomo uporabili naslednji obrazec:

$$r_s = \sqrt[n]{\frac{Y_{EU-25}^* - (Y_{EU-25} - Y_s)}{Y_s}} - 1 \quad (2.2)$$

$$r_s = 2,51 \%$$

Po tem izračunu mora BDP na prebivalca rasti 2,51 % hitreje kot BDP v EU v obdobju 2005-2013. Za EU je načrtovana rast 2,00 %, to pomeni, da mora biti slovenska rast 4,51 % (2,00 % + 2,51 %), kar je za 0,78 odstotne točke v povprečju vsako leto več od napovedi (napoved je 3,73 %).

Če bi torej želeli prehiteti oziroma vsaj dohiti povprečno raven EU-25 v naslednjih devetih letih, bi morali gospodarsko rast povečati še za 0,78 odstotne točke, to je na 4,51 % letno raven.

3 KONVERGENCA IN DIVERGENCA

Za tranzicijske države, med njimi tudi za Slovenijo, je eno ključnih vprašanj, kako pospešiti gospodarski razvoj, da bi se čim hitreje, čim bolj učinkovito in uspešno približale razvitim državam in tako zagotovile svojim prebivalcem višji življenjski standard. Potreben pogoj za proces konvergence je hitrejša rast novih od starih članic Evropske unije. Aktualna vprašanja s teoretičnega vidika, predvsem pa z vidika vodenja ustrezne gospodarske (razvojn) politike so, kdaj je mogoče tako dohitevanje in kateri pogoji so potrebni za uspešno dohitevanje. V teoriji je predstavljenih veliko ugotovitev in napotkov o potrebnih predpogojih in ukrepih, ki morajo spremljati tako dohitevanje. Vendar avtomatizem približevanja ni enako dostopen vsem državam, saj najmanj razvite države malo pridobijo z investicijami in inovacijami v razvitih gospodarstvih. Razlog je predvsem razlika v strukturi proizvodov in ravni izobrazbe. Čeprav Slovenija zaostaja za povprečjem EU po nekaterih kazalnikih, razlika v strukturi proizvodnje in ravni izobrazbe ni tako velika, da bi sama po sebi preprečevala dohitevanje (Bučar, 2001, str. 210–211).

3.1 NEOKLASIČNI MODEL GOSPODARSKE RASTI

Neoklasični model gospodarske rasti predpostavlja konvergenco med bolj in manj razvitimi državami (regijami). Neoklasični model gospodarske rasti, katerega glavni utemeljitelj je Robert M. Solow (1956), je osrednji model, ki se uporablja pri preučevanju gospodarske rasti. Ta model predvideva, da naj bi odprta gospodarstva (države, regije) med seboj konvergirala (se približevala). Model predpostavlja, da je tehnologija v vseh gospodarstvih enaka ter eksogeno določena in zato konvergenca temelji na padajočih donosih kapitala. Države (regije) z nizkim stogom kapitala in nizkim dohodkom na prebivalca bodo imele višji mejni proizvod kapitala ter višjo donosnost kapitala. Odprtje države (regije), ki se zgodi v okviru integracijskega procesa, za posledico sproži konvergenčni proces. Kapital naj bi tako tekel iz držav, ki imajo kapitala v izobilju, v države (regije), ki imajo malo kapitala in tako izkoristil višji donos v teh državah. To naj bi vodilo k hitrejši akumulaciji kapitala in hitrejši rasti v manj razvitih državah (regijah) v primerjavi z bolj razvitimi. Skupaj z razmerjem med kapitalom in delom naj bi nato tudi produktivnost dela in dohodek na prebivalca med državami konvergirala (Martín, Velázquez, 2001, str. 9-10). Regionalna strukturna politika bo s povečevanjem javnega stoga kapitala pripomogla h konvergenci, saj bo to povzročilo povečanje produktivnosti privatnega kapitala in s tem hitrejšo gospodarsko rast (Pogačnik, 2004, str. 8).

Na osnovi zgoraj zapisanega lahko zaključimo, da bi Slovenija po neoklasičnem modelu morala konvergirati k razvitejšim državam oziroma k povprečju Evropske unije. Slovenija je z vstopom v Evropsko unijo vstopila na skupen trg in vanjo naj bi začel pritekati kapital, saj je Slovenija v primerjavi z razvitejšimi članicami relativno revna z njim in ima tako višjo donosnost kapitala.

3.1.1 Razlika med beta-konvergenco in sigma-konvergenco

Sala-i-Martin (1996) je v teorijo gospodarske rasti uvedel pojma beta-konvergenca in sigma-konvergenca. Beta-konvergenca pomeni negativno povezavo med začetno ravnijo BDP na prebivalca in rastjo BDP na prebivalca oziroma hitrejšo rast revnejših držav. Beta-konvergenco delimo na pogojno in absolutno konvergenco. Sigma-konvergenca na drugi strani pomeni zniževanje disperzije ravni BDP na prebivalca med državami ali regijami in jo ponavadi merimo s standardnim odklonom logaritmov BDP na prebivalca.

Med obema konceptoma konvergence obstaja povezava, saj je beta-konvergenca potrebni, vendar ne zadostni pogoj za obstoj sigma-konvergence. Povedano drugače, brez prisotnosti beta-konvergence ne more priti do znižanja disperzije oziroma neenakosti med BDP na prebivalca, vendar pa lahko kljub obstoju beta-konvergence pride do povečevanja disperzije (Cajner, 2003, str. 7).

3.1.2 Absolutna, pogojna in klubska konvergenca v neoklasičnem modelu gospodarske rasti

Hipoteze o konvergenci BDP na prebivalca med državami ali regijami so bile intenzivno preverjane v zadnjih letih. Te hipoteze obstajajo v treh verzijah:

- Absolutna konvergenca. Države ali regije na dolgi rok konvergirajo druga k drugi, ne glede na njihovo začetno stanje. To je velikokrat imenovano absolutna beta-konvergenca, ki pravi, da revnejše države rastejo hitreje kot bogatejše, in da je realna rast BDP na prebivalca negativno povezana z začetnim stanjem BDP na prebivalca. Če predvidevamo, da imajo vsa gospodarstva enako stabilno stanje, potem je edina razlika med gospodarstvi v začetnem stogu kapitala. Prav zaradi tega naj bi revnejše države rasle hitreje, saj so bolj oddaljene od stabilnega stanja. Če imamo beta-konvergenco, bo razpršenost področnega BDP težila k zmanjševanju, v tem primeru imamo tako imenovano sigma-konvergenco. Beta-konvergenca je možna brez ugotovitve sigma-konvergence.
- Pogojna konvergenca. Revnejše države rastejo hitreje kot bogatejše samo v primeru, če imajo podobne stopnje varčevanja, podobno raven tehnologije in podobne stopnje rasti prebivalstva. Z drugimi besedami, konvergirajo druga k drugi samo v primeru, če imajo podobna stabilna stanja. Države ali regije s podobnimi strukturnimi značilnostmi konvergirajo neodvisno od začetnega stanja. To je napoved tradicionalnega neoklasičnega modela gospodarske rasti. Stopnja rasti BDP na prebivalca je negativno povezana z začetnim dohodkom. Četudi ne ugotovimo absolutne konvergence, imamo še vedno lahko pogojno konvergenco.
- Klubska konvergenca. Države ali regije s podobnimi strukturnimi značilnostmi konvergirajo samo v primeru, če so tudi njihova začetna stanja podobna. V tem primeru niti absolutna niti pogojna konvergenca nista ugotovljeni.

3.2 MODEL I ENDOGENE GOSPODARSKE RASTI

Neoklasični model gospodarske rasti ima kar nekaj slabosti, ena izmed njih je pojasnjevanje dolgoročne rasti BDP na prebivalca z eksogeno (zunaj modela) določenim elementom tehnološkega napredka. Zaradi te pomanjkljivosti so se v osemdesetih letih prejšnjega stoletja pojavili modeli endogene gospodarske rasti, ki poskušajo tehnologijo endogenizirati (tehnologija naj bi bila razpoložljiva znotraj modela). Eden izmed začetnikov teorije endogene rasti je Paul M. Romer (1986), ki je dokazal obstoj ravnotežja v konkurenčnih razmerah tudi v primeru naraščajočih donosov ter tako zavrnil predpostavko padajočih donosov kapitala na prebivalca (neoklasični model rasti). Naraščajoče donose in rast produktivnosti razlaga s povečanjem kapitala znanja, z večanjem trga, ki je povezano z novimi proizvodi ter njihovo diferenciacijo. Pomembne so inovacije, ki so odvisne od izdatkov, ki jih država namenja za raziskave in razvoj. S tem je osnoval model, v katerem v

nasprotju z neoklasičnim modelom ne pride nujno do dohodkovne konvergence med manj in bolj razvitimi državami.

3.2.1 Difuzija tehnologije in konvergenca v modelih endogene gospodarske rasti

Robert J. Barro in Xavier Sala-i-Martin (1997) sta endogeno gospodarsko rast in hipotezo o konvergenci skušala povezati s pomočjo koncepta difuzije tehnologije. Trdita, da je rast pogojena s tehnološkimi spremembami. Naredila sta model, v katerem obravnavata dve državi: prva država inovira in je bolj razvita, druga država pa imitira dosežke prve in je manj razvita. Ker je imitiranje bistveno cenejše in tudi hitrejšo kot inoviranje, bo manj razvita država lahko rasla relativno hitreje kot bolj razvita država.

Za pojav pogojne konvergence v modelu difuzije tehnologije je ključni element naraščanje stroškov imitiranja. Na začetku država, ki je manj razvita, imitira tiste dobrine, ki jih je relativno enostavno posnemati in tako so tudi stroški imitiranja relativno nizki. Sčasoma pa je takih dobrin vse manj, zato začne imitirati tudi tiste dobrine, pri katerih so stroški imitiranja že relativno visoki. V zadnji fazi se število dobrin, ki so na voljo za imitacijo, začne približevati ničli, stroški imitiranja pa se izenačijo s stroški inoviranja. Stopnja gospodarske rasti države posnemovalke je negativno povezana s stroški imitacije, zato zaostajajoča država postopoma dohiteva tehnološkega vodjo oziroma razvitejšo državo. Ko jo dohiti, pa obe državi začneta rasti v skladu s stopnjo rasti novih odkritij, med njima pride do konvergence v tehnološki razvitosti.

Manj razvite države imajo koristi od pritoka novih znanj in tehnologije iz bolj razvitih držav, vendar pa je velikost koristi odvisna od tako imenovane družbene sposobnosti, ki se nanaša na razvitost izobraževalnega sistema in infrastrukture ter od tehnološke homogenosti. Tehnološka homogenost pomeni, da mora biti sektorska struktura manj razvite države čim bolj podobna sektorski strukturi bolj razvite države. Bolj kot sta si državi tehnološko med seboj podobni, večja je verjetnost, da bo prišlo do konvergence v razvitosti.

Barro in Sala-i-Martin v svojem modelu tudi določita pogoje, pod katerimi lahko neka država postane tehnološki vodja. Ta bo na dolgi rok izbran v skladu s privlačnostjo lokalnega okolja za proizvodnjo in raziskave (visoko razvita tehnologija in relativno nizki stroški inovacij) ter dovolj velikim obsegom komplementarnih domačih proizvodnih dejavnikov. Država močno vpliva na privlačnost okolja s tem, da zagotovi ustrezno spoštovanje lastninskih pravic, ustrezno obdavčitev in primerno infrastrukturo (Cajner, 2003, str. 10).

Tudi v modelih endogene rasti bi lahko prišlo do konvergence med Slovenijo in Evropsko unijo. Slovenija ima dokaj podobno sektorsko strukturo, razvit izobraževalni sistem ter vso

potrebno infrastrukturo. Imitacije, ki jih Slovenija črpa iz bolj razvitih držav, lahko koristno uporabi, dohiti razvite države in kasneje tudi sama postane država inovatorka.

3.3 NOMINALNA IN REALNA KONVERGENCA

3.3.1 Nominalna konvergenca

Merila pripravljenosti držav članic EU za vstop v ekonomsko in monetarno unijo (EMU) in s tem za prevzem enotne evropske valute evra predstavljajo maastrichtski konvergenčni kriteriji. Formalno gre za štiri, vsebinsko pa za pet konvergenčnih kriterijev, saj je javnofinančni položaj merjen z dvema meriloma. Ti kriteriji merijo nominalno konvergenco, stopnjo usklajenosti makroekonomskih politik, predvsem monetarne in fiskalne politike.

Da kandidatke lahko prevzamejo evro, morajo brezpogojno izpolnjevati vseh pet maastrichtskih kriterijev, ki so (Lavrač, 2004, str. 14):

1. Inflacija: Letna stopnja inflacije ne sme za več kot eno in pol odstotne točke presegati referenčne vrednosti, ki jo določa povprečje inflacijskih stopenj treh držav članic EU z najnižjo stopnjo inflacije.
2. Obrestna mera: Dolgoročna obrestna mera ne sme za več kot dve odstotni točki presegati referenčne vrednosti, ki jo določa povprečje dolgoročnih obrestnih mer treh držav članic EU z najnižjo stopnjo inflacije.
3. Stabilnost deviznega tečaja: Valuta mora vsaj dve leti sodelovati v tečajnem območju ERM2 in upoštevati njegove normalne meje dopustnih nihanj deviznega tečaja okrog centralnega tečaja (15 odstotkov), brez večjih pritiskov na deviznih trgih in brez devalvacije valute na lastno iniciativo.
4. Javnofinančni primanjkljaj: Javnofinančni primanjkljaj ne sme presegati 3 % BDP (razen v izjemnih primerih).
5. Javnofinančni dolg: Javnofinančni dolg ne sme presegati 60 % BDP (če pa že je višji, se mora tej vrednosti vsaj dovolj hitro približevati).

Prvi trije kriteriji so monetarni, zadnja dva pa fiskalna konvergenčna kriterija. Ocena glede izpolnjevanja nominalnih kriterijev temelji na podatkih tekočega oziroma preteklega leta. Ko je ocenjeno, da država izpolnjuje nominalne kriterije, do njene dejanske vključitve v EMU preteče nekaj časa, vsaj nekaj mesecev, saj to zahtevajo zapleteni administrativni postopki (Lavrač, 2004, str. 14).

V nadaljevanju bom predstavila, kako Slovenija po različnih letih izpolnjuje maastrichtske konvergenčne kriterije.

Tabela 4: Izpolnjevanje maastrichtskih konvergenčnih kriterijev za Slovenijo v obdobju 2000-2004 ter referenčne vrednosti

	Fiskalni deficit (-) (% BDP)	Javni dolg (% BDP)	Inflacija (%)	Obrestne mere (%)
2000	-3,5 (p)	27,4	8,9	6,00
Referenčna vrednost	-3,0	60,0	2,7	7,32
2001	-2,8	28,1	8,6	6,00
Referenčna vrednost	-3,0	60,0	3,1	6,92
2002	-2,4	29,5	7,5	6,65
Referenčna vrednost	-3,0	60,0	2,9	6,89
2003	-2,0	29,4	5,7	5,75
Referenčna vrednost	-3,0	60,0	2,7	6,12
2004	-1,9	29,4	3,6	5,20
Referenčna vrednost	-3,0	60,0	2,2	6,28

Opombi: (p) - popravljena vrednost; z ■ je označeno izpolnjevanje posameznih konvergenčnih kriterijev
Vir: Eurostat/Long-term indicators, 2005; za obrestne mere pa Pomladanska poročila (2001-2004) in Jesensko poročilo 2004.

Kot vidimo iz Tabele 4, Slovenija za zdaj še ne izpolnjuje vseh maastrichtskih konvergenčnih kriterijev. Kriterij glede stabilnosti deviznega tečaja sem zaradi tega, ker Slovenija še niti eno leto ne sodeluje v ERM2, izpustila. Slovenija od leta 2000 pa do leta 2004 od prikazanih konvergenčnih kriterijev izpolnjuje tri, razen inflacijskega in pa v letu 2000 kriterij glede fiskalnega deficita. V letu 2000 je bil fiskalni deficit 3,5 % BDP, kar je za 0,5 odstotne točke več od referenčne vrednosti. V letu 2004 pa je bil fiskalni deficit samo še 1,9 % BDP, kar je za 1,6 odstotne točke manj kot leta 2000 in za 1,1 odstotne točke pod referenčno vrednostjo. Glede javnega dolga Slovenija nikoli ni imela težav. Javni dolg je leta 2000 znašal 27,4 % BDP, kar je za 32,6 odstotnih točk pod referenčno vrednostjo. Sicer javni dolg iz leta v leto minimalno narašča, tako da je v letu 2004 znašal 29,4 % BDP, kar je za 2 odstotni točki več kot leta 2000, ampak kljub temu še veliko pod referenčno vrednostjo (30,6 odstotnih točk). Tudi kriterij glede obrestnih mer Slovenija od leta 2000 pa do leta 2004 izpolnjuje. V letu 2000 so bile obrestne mere 6,00 %, kar je za 1,32 odstotne točke pod referenčno vrednostjo. Obrestne mere se iz leta v leto zmanjšujejo, v letu 2004 so tako znašale 5,20 %, kar je za 0,80 odstotne točke manj kot leta 2000 in za 1,08 odstotne točke pod referenčno vrednostjo. Samo inflacija ostaja v Sloveniji problem, čeprav je Slovenija v štirih letih naredila velik korak k njenemu zmanjšanju. Tako je inflacija v letu 2000 znašala kar 8,9 %, kar je za 6,2 odstotnih točk nad referenčno vrednostjo. Se pa iz leta v leto zmanjšuje, tako da je leta 2004 znašala 3,6 %, kar je za 5,3 odstotnih točk manj kot leta 2000, kljub temu pa je še vedno nad referenčno vrednostjo, in sicer za 1,4 odstotne točke.

V letu 2004 je Slovenija izpolnjevala tri od prikazanih štirih konvergenčnih kriterijev. Odstopanje inflacijskega kriterija je bilo za 1,4 odstotne točke višje od referenčne vrednosti. Program vključitve v ERM2 in prevzema evra predvideva, da se bo letna stopnja inflacije že v letu 2005 znižala na raven maastrichtske referenčne vrednosti inflacijskega konvergenčnega kriterija, kar bi bilo dovolj zgodaj za priključitev EMU na začetku leta 2007. Program tudi ocenjuje, da s pravočasnim izpolnjevanjem inflacijskega konvergenčnega kriterija ne bo težav, saj je trenutno prisoten izrazit trend zniževanja inflacije, ki celo presega predvidevanja. Inflacijo se sicer meri kot dvanajstmesečno povprečje letnih stopenj usklajenega indeksa življenjskih potrebščin (Lavrač, 2004, str. 19).

Kriterij glede obrestne mere je izpolnjen, saj so obrestne mere za 1,08 odstotne točke pod referenčno vrednostjo. Izračun dolgoročne obrestne mere temelji na državni obveznici RS54, ki je bila uvedena oktobra 2003. Ta obveznica je sicer le začasna rešitev, saj daje za zdaj najboljši približek maastrichtske obrestne mere, dokler nimamo prave desetletne državne obveznice, denominirane v domači valuti. Desetletna državna obveznica mora biti glede na svoj delež v prometu na trgu kapitala reprezentativna za višino dolgoročne obrestne mere. Z izpolnjevanjem maastrichtskega kriterija glede obrestne mere tako ne bi smelo biti težav, saj dolgoročne nominalne obrestne mere sledijo zniževanju inflacije, hkrati pa se neposredno pred priključitvijo EMU zaradi padca rizične premije še dodatno znižajo (Lavrač, 2004, str. 19-20).

Kriterij glede fiskalnega deficita je izpolnjen, saj je za 1,1 odstotne točke pod referenčno vrednostjo tega konvergenčnega kriterija. V proračunskem memorandumu je predvideno, da se bo proračunski deficit v naslednjih letih zniževal z naslednjo dinamiko: 1,58 % BDP v letu 2005, 1,3 % BDP v letu 2006 in 0,66 % BDP v letu 2007 (Lavrač, 2004, str. 20).

Slovenija izpolnjuje tudi kriterij glede javnega dolga, njegova vrednost je za 30,6 odstotnih točk pod referenčno vrednostjo. To je zadostna rezerva, tako da z njegovim izpolnjevanjem tudi v prihodnje ne bi smelo biti težav (Lavrač, 2004, str. 20).

3.3.2 Realna konvergenca

Realna konvergenca daje popolnejšo sliko o državah kandidatkah, saj za razliko od nominalne konvergence pokaže blaginjo prebivalstva določene države in komponente, ki najbolj vplivajo nanjo. Procesi realne konvergenca so procesi konvergenca dohodka, plač in cen. Realna konvergenca temelji na konvergenci produktivnosti. Večja produktivnost pomeni višji dohodek, ta pa ima za posledico povečanje blaginje prebivalstva. Proces realne konvergenca v dokumentih EU sicer ni natančno določen, vendar pomembno vpliva na makroekonomski okvir vodenja ekonomske politike novih članic EMU. Realna konvergenca tudi ni pogoj za vstop v EU, pa vendar je zanimiva tako za EU kot za države kandidatke, saj je pomembna za

uspeh na bodočem enotnem trgu, od nje pa so odvisne tudi koristi, ki jih bodo nove članice deležne po vstopu v ekonomsko unijo.

Realno konvergenco sestavljata:

- cenovna konvergenca ali izenačevanje ravni cen in produktivnosti;
- dohodkovna konvergenca ali izenačevanje razlik v dohodkih med državami.

3.3.2.1 Cenovna konvergenca

Cenovna konvergenca se pojavlja, ker morajo države kandidatke oziroma nove članice spraviti cene čim bližje evropskemu povprečju, če hočejo pospešiti dohodkovno konvergenco. Tudi struktura cen (cene v trgovalnem in cene v netrgovalnem sektorju gospodarstva⁴) mora biti podobna evropski.

Cenovna konvergenca predstavlja izenačevanje ravni cen in produktivnosti med državami. Primerjalne ravni cen so opredeljene kot razmerje med paritetami kupnih moči in tržnim menjalnim tečajem za posamezno državo. Paritete kupnih moči so pretvorniki tečajnih razmerij, ki pretvorijo ekonomske kazalce, izražene v nacionalnih valutah, na skupno valuto, ki se imenuje standard kupne moči. Ta standard izenači kupno moč različnih nacionalnih valut in tako omogoči primerjavo med njimi. Če je kazalec ravni cen za posamezno državo višji ali nižji od 100, potem je ta država relativno draga oziroma poceni glede na evropsko povprečje (Eurostat/Structural indicators, 2005).

Tabela 5: Relativna raven cen za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2003 (EU-25 = 100)

Leto	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
EU-25	100,0 (o)	100,0 (o)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EU-15	104,3	104,2	104,3	104,0	103,6	103,8	104,0
Slovenija	77,1 (o)	75,4 (o)	74,9	73,2	73,2	75,5	77,1
Češka	41,2 (o)	45,9 (o)	45,5	47,3	50,4	54,7	55,2
Grčija	83,4	84,9	87,0	84,0	84,6	82,2	84,3
Irska	89,9	104,4	108,1	111,6	116,0	122,4	127,0
Portugalska	74,8	74,5	74,3	73,4	74,6	76,2	79,5

Opombi: (o) - ocena Eurostata, (*) - vrednost je začasna

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

EU-15 ima v zgoraj opazovanih letih vseskozi raven cen za okoli 4 odstotne točke višjo od povprečja EU-25. Najvišjo raven cen od zgoraj navedenih držav ima Irska, ki je v osmih letih povečala raven cen za kar 37 odstotnih točk. Najnižjo raven ima Češka, samo 55,2 %

⁴ Razlika med trgovalnim in netrgovalnim sektorjem gospodarstva temelji na deležu izvoza, ki ga le-ta predstavlja v celotni strukturi proizvoda sektorja. Trgovalni sektor ponavadi izvozi več kot 10 % svojega celotnega proizvoda.

povprečja EU-25. Kljub temu pa ji je v opazovanem obdobju uspelo povečati raven cen za 14 odstotnih točk. Slovenija je imela v letu 2003 enako vrednost kot leta 1995, to je 77,1 % povprečja EU-25, torej je zaostajala za povprečjem za 23 odstotnih točk. Na podobni ravni kot Slovenija je Portugalska (79,5 %), malo višjo raven cen pa ima Grčija (84,3 %).

Pričakujemo lahko, da se bo raven cen v Sloveniji v prihodnjih letih glede na povprečje Evropske unije nekoliko dvignila.

3.3.2.2 Dohodkovna konvergenca

Dohodkovna konvergenca predstavlja zmanjševanje razlik v dohodkih med državami. Investicije in človeški kapital sta dva faktorja, ki zagotovo veliko prispevata k zmanjšanju dohodkovne vrzeli med starimi in novimi članicami EU. Odvisna sta od konvergence plač, leta pa izhaja iz velike razlike med plačami novih in starih članic EU. Prav zaradi te razlike se v novih članicah pojavlja problem bega možganov, saj so plače v starih članicah mnogo višje.

Dohodkovno konvergenco med državami se lahko primerja na dva načina. Po prvem načinu se ugotovi, koliko odstotkov bruto domačega proizvoda na prebivalca dosega v posamezni državi glede na povprečje EU. Dohodki so lahko primerjani po tržnem tečaju ali na osnovi tečaja paritete kupne moči. Po drugem načinu pa se ugotovi, koliko let bo trajalo, da bo posamezna država imela enak dohodek na prebivalca, merjen s pariteto kupne moči, kot je povprečje EU. Za ta izračun so uporabljene stopnje rasti bruto domačega proizvoda za zadnjih nekaj let (Slivnik, 2002, str. 9). Oba načina sta predstavljena v drugem poglavju.

4 DEJAVNIKI DOHITEVANJA SLOVENIJE V GOSPODARSKI RAZVITOSTI EVROPSKE UNIJE

4.1 INVESTICIJE

Investicije so zaradi svojega vpliva na gospodarsko rast najpomembnejši razvojni dejavnik. Lahko jih opredelimo kot vsak izdatek ali napor, katerega namen je povečanje proizvodnih zmogljivosti. Pogled investicij nam tako omogoča začetno lotevanje vprašanj gospodarskega razvoja, investicijsko logiko pa je mogoče uporabiti tudi za ostale dejavnike gospodarske rasti (Senjur, 2002, str. 167).

Obstaja več definicij pojma investicije. Po eni od definicij so investicije tisti izdatki, ki so namenjeni povečevanju in ohranjanju stoga kapitala. Stog kapitala je sestavljen iz trajnih proizvodov, ki se uporabljajo v procesu proizvodnje. Tako vključuje tovarne, stroje, opremo,

urade in druge trajne proizvode. Ta kategorija investicij se imenuje poslovne fiksne investicije. Stog kapitala vključuje tudi stanovanjske hiše – ta kategorija investicij so stanovanjske investicije in pa zaloge – ta kategorija investicij so investicije v zaloge. Investicije so po tej definiciji povečanje tako opredeljenega kapitala in jih imenujemo materialne naložbe.

Po najbolj splošni definiciji lahko investicije opredelimo kot vsak namenski izdatek za povečanje prihodnjega dohodka. Ta definicija nam omogoča, da med investicije uvrstimo tako materialne kot nematerialne naložbe, med katere sodijo izdatki za raziskave in razvoj ter izdatki za izobraževanje.

Po statistični definiciji dobimo investicije tako, da od bruto domačega proizvoda odštejemo zasebno in javno porabo ter razliko med izvozom in uvozom⁵. Tako dobimo, da so investicije tisti del bruto domačega proizvoda, ki ni potrošen (Senjur, 2002, str. 167).

Če investicije opredelimo kot povečanje kapitala, potem lahko pomen investicij za gospodarski razvoj opredelimo v naslednjih treh točkah (Senjur, 2002, str. 169):

- a) Investicije z ustvarjanjem proizvodnih zmogljivosti vplivajo na sposobnost za proizvodnjo.
- b) Obseg investicij in tehnološki napredek sta med seboj tesno prepletena. Tehnični napredek je v veliki meri utelešen v investicijskih dobrinah, zato lahko dosežke tehničnega napredka do popolnosti uporabi tisto gospodarstvo, ki investira. Preko investicijskih dobrin se inovacije prenašajo v gospodarstvo.
- c) Stopnja splošne mobilizacije resursov v nerazvitem gospodarstvu je odvisna od velikosti investicij. Investicije povečujejo število delovnih mest, s tem pa se odpira možnost mobilizacije delovne sile (in tudi naravnih bogastev), ki bi sicer ostala neizkoriščena.

Za potrebe diplomskega dela bom prikazala investicijske stopnje med izbranimi državami za izbrana leta.

Investicijska stopnja je delež bruto domačih investicij v bruto domačem proizvodu (Placer

Tušar, 2001, str. 19): $\frac{I}{Y} = s$

⁵ Bruto domači proizvod (BDP) lahko zapišemo na tak način: $Y = C + I + G + NX$. Če iz tega izraza izrazimo investicije, dobimo: $I = Y - C - G - NX$.

Tabela 6: Delež bruto domačih investicij v BDP za izbrane države za obdobje 1995-2004, v %

Leto	1995	1996-1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	19,9	19,8	20,4	20,7	20,3	19,5	19,2	19,5
EU-15	19,8	19,6	20,2	20,6	20,1	19,4	19,1	19,3
Slovenija	20,6	22,8	26,3	25,1	24,5	23,3	23,9	24,7
Češka	31,6	29,9	27,0	27,7	27,6	26,6	26,6	27,2
Grčija	18,6	20,1	22,7	23,6	23,8	23,8	25,6	25,5
Irska	17,6	20,9	24,2	24,6	23,4	22,6	23,6	25,2 (n)
Portugalska	22,8	25,3	27,3	28,1	27,1	25,0	22,6	22,6

Opomba: (n) - napoved

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

Delež bruto investicij v bruto domačem proizvodu je za manj razvite države ponavadi višji kot za bolj razvite države, saj za doseganje višje stopnje razvitosti potrebujejo več investicij.

Iz Tabele 6 vidimo, da je delež bruto investicij v BDP skozi vsa leta za Češko zelo visok, veliko višji kot pri ostalih državah, še posebej izstopa leto 1995 ter obdobje 1996-1998, kjer je bil kar 31,6 oziroma 29,9 %. EU-15 in EU-25 imata ta delež nižji, skozi celotno obdobje se giblje nekje okoli 20 %. Irska ima delež glede na svojo razvitost presenetljivo visok, saj je približno na ravni Slovenije ter Grčije. Portugalska ima ta delež nekoliko višji, po letu 2002 pa lahko vidimo tendenco približevanja povprečju EU-25.

Slovenija je imela leta 1995 delež investicij v BDP 20,6 %. Delež je do leta 1999 povečevala, potem pa je začel rahlo padati, leta 2004 je bil na ravni 24,7 %. Delež investicij v BDP se je v obdobju 1995-2004 povečal za 4,1 odstotne točke. Delež investicij v BDP ima Slovenija v letu 2004 za 5,2 odstotnih točk višji od povprečja EU-25. Slovenija je bila v letu 2003 po deležu investicij v bruto domačem proizvodu na sedmem mestu. Sklenemo lahko, da Slovenija po obsegu investira dovolj. Povečati pa mora učinkovitost investiranja, tako da bo z isto investicijsko stopnjo dosegla višjo gospodarsko rast.

4.2 PREBIVALSTVO, ZAPOSLENOST IN BREZPOSELNOST

4.2.1 Prebivalstvo

Človeški viri so v preteklosti imeli manjši pomen, ker niso zgolj ekonomski dejavnik, kot so investicije. V novejšem času pa človeški dejavnik prevzema odločilnejšo vlogo, lahko bi rekli, da je postal najpomembnejši dejavnik gospodarskega razvoja. Na človeške vire bi lahko gledali iz kvalitativnih in kvantitativnih vidikov. V novejšem času se bolj poudarjajo kvalitete človeških virov, kjer gre predvsem za strokovno usposobljenost, izobraženost, motiviranost za delo in drugo. Pri kvantitativnem vidiku pa gledamo absolutno število prebivalstva, ki nam v teoriji gospodarskega razvoja nekaj pove glede ekonomije obsega in velikosti trga. Države z

večjim obsegom prebivalstva imajo lahko zaradi ekonomij obsega bolj ugoden gospodarski razvoj. Na drugi strani se morajo majhne države soočiti z značilnimi problemi majhnega števila prebivalcev, kot so nezmožnost izkoriščanja ekonomije obsega in naraščajočih donosov, majhen domači trg in povpraševanje, nezadostna domača konkurenca in drugo. Pri kvantitativnem vidiku lahko gledamo na število prebivalstva tudi kot na relativen pojem, in sicer, ali je prebivalstva premalo ali pa preveč glede na razpoložljiv kapital in naravne vire in s tem tudi glede na možnost zaposlitve (Senjur, 2002, str. 259).

Tabela 7: Populacija Evrope za izbrane države za leto 1994 ter obdobje 1999-2003, merjena 1. januarja, v 1 000

Leto	1994	1999	2000	2001	2002	2003
EU-25	445 624,2	450 677,5	451 841,2	453 316,2	453 023,7	454 552,3
EU-15	370 421,1	375 719,5	376 956,3	378 529,1	378 354,2	380 351,4 (o)
Slovenija	1 989,4	1 978,3	1 987,8	1 990,1	1 994,0	1 995,0
Češka	10 334	10 289,6	10 278,1	10 266,5	10 206,4	10 203,3
Grčija	10 511	10 861,4	10 903,7	10 931,1	10 988	11 018,4 (o)
Irska	3 583,2	3 734,9	3 776,6	3 826,2	3 899,9	3 963,6
Portugalska	9 982,8	10 150,1	10 198,2	10 262,9	10 329,3	10 407,5

Opomba: (o) - ocena

Vir: Eurostat yearbook 2004, str. 40.

V zadnjih petdesetih letih se je prebivalstvo EU-15 povečalo od 295 do okoli 380 milijonov, to je za skoraj 30 odstotkov. Leta 1953 je prebivalstvo presegalo 300 milijonov. Nato je prebivalstvo potrebovalo 10 let za povečanje za 25 milijonov, nato 13 let in na koncu kar 22 let za povečanje za isto številko. Vidimo, kako se je v zadnjih dveh, treh desetletjih rast prebivalstva začela upočasnjevati.

V zadnjih štiridesetih letih se je prebivalstvo EU-25 povečalo od 378 (leta 1960) do okoli 453 milijonov (leta 2002), to je za 20 odstotkov. Tudi tu se je v zadnjih dveh, treh desetletjih rast prebivalstva začela upočasnjevati, za leto 2003 je napovedana samo 0,3 % rast prebivalstva.

Nizke stopnje rasti prebivalstva pomenijo, da prebivalstvo postaja vse starejše, kar pomeni upadanje števila mladih in naraščanje števila starejših prebivalcev. Na starostno strukturo prebivalstva vplivata rodnost in smrtnost, lahko pa tudi selitve, če je starostna struktura selivcev drugačna od starostne strukture avtohtonega prebivalstva. V razvitih državah danes prevladujejo nizka rodnost in nizka smrtnost ter podaljševanje pričakovane življenjske dobe. S problemom starajočega prebivalstva se sooča tudi Slovenija, ki je po starostni strukturi prebivalstva podobna starim članicam Evropske unije. Staranje prebivalstva se izrazito kaže na ekonomskem in socialnem področju, saj se povečajo izdatki za pokojnine, zdravstvo in socialne transferje. Problemi se pojavijo tudi na trgu delovne sile, saj zaradi nizke rodnosti le-te začne primanjkovati. Rešitev tako za Slovenijo kot za stare članice Evropske unije je z ukrepi prebivalstvene politike spodbuditi višjo rodnost ali pa povečati selitveni prirast tujcev in na ta način zvišati stopnje rasti prebivalstva.

Leta 2003 je imela Nemčija največ prebivalcev v celotni Evropski uniji, kar 18 %. Sledijo ji Francija, Velika Britanija in Italija, vsaka z okoli 13 % deležem. Te štiri države skupaj predstavljajo kar 57 % celotnega prebivalstva Evropske unije. Novih deset članic skupaj predstavlja samo okoli 16 % prebivalstva Evropske unije (74,2 milijona prebivalcev) (Eurostat yearbook 2004, str. 39).

Slovenija spada po številu prebivalcev med majhne države, to je države, ki imajo od 1 do 10 milijonov prebivalcev. Tiste države, ki pa imajo pod milijon prebivalcev, lahko označimo kot mini države. Majhne ter mini države so lahko tako razvite kot tudi nerazvite. Med 54 državami z visokim dohodkom (World Development Report 2005) v letu 2003 je bilo kar 25 mini držav, 15 majhnih držav ter samo 14 velikih držav, torej držav z več kot 10 milijoni prebivalcev. Iz tega bi lahko sklepali, da sam obseg prebivalstva ne vpliva na gospodarsko razvitost neke države oziroma lahko bi celo rekli, da so manjše države bolj uspešne od večjih. Slovenija je v Evropski uniji po številu prebivalcev med najmanjšimi državami, njen delež je samo 0,4 odstotka celotnega prebivalstva EU-25. Manjše po številu prebivalstva so od Slovenije samo štiri države⁶.

Majhnost ima za posledico nekatere slabosti, pa tudi nekatere prednosti. Prva slabost je, da ima majhna država ponavadi na voljo manj kapitalnih, naravnih in človeških virov, kar jo omejuje pri nastopanju na velikih trgih. Ostale slabosti so nezmožnost izkoriščanja ekonomij obsega in naraščajočih donosov, majhen domači trg in povpraševanje ter nezadostna domača konkurenca. Prednosti pa so prilagodljiv sistem družbenih institucij ter možnost vodenja primerne ekonomske politike, saj naj bi v državi vladala večja enotnost in boljše komunikacije. Majhne države imajo potencial za ekonomski razvoj, pomanjkljivosti je možno rešiti z mednarodno menjavo, ki tako postane nujen pogoj gospodarske rasti. Te države morajo povečevati delež izvoza v bruto domačem proizvodu, večati njegove stopnje rasti ter omogočati dostop tujih ponudnikov na domači trg, predvsem z zniževanjem zunanjetrgovinske zaščite (Placer Tušar, 2001, str. 40).

4.2.2 Zaposlenost in brezposelnost

Celotno prebivalstvo neke države, ki je starejše od 15 let, se deli na aktivno prebivalstvo, imenovano tudi delovna sila in neaktivno prebivalstvo, torej prebivalstvo izven delovne sile (bolniki, gospodinje, upokojenci,...). Delovno silo ali aktivno prebivalstvo sestavljajo zaposleni (delovno aktivni) in brezposelni.

Zaposleni so opredeljeni kot osebe, ki delajo za javnega ali privatnega delodajalca in za svoje delo dobivajo nadomestila v obliki plače, mezde, honorarja, premije, plačila po učinku ali plačila v naravi. Med zaposlene so vključeni tudi nevpoklicani člani oboroženih sil. Zaposlene

⁶ Ciper, Estonija, Luksemburg in Malta.

osebe so po poročanju raziskave o delovni sili tiste, ki so med referenčnim tednom (od ponedeljka do petka) vsaj eno uro opravljale katerokoli delo za plačilo ali dobiček ali pa niso delale, vendar so imele službo, iz katere pa so bile upravičeno odsotne. Vključeni so tudi pomagajoči družinski člani, ki so sicer po formalnem statusu neaktivni, vendar so v referenčnem tednu delali na družinski kmetiji, v družinski obrti ali v drugi obliki družinske pridobitne dejavnosti ter za svoje delo praviloma ne prejema rednega plačila (Eurostat yearbook 2004, str. 257).

Stopnja zaposlenosti je opredeljena kot odstotek zaposlenih oseb, starih med 15 in 64 let, v celotni populaciji iste starostne skupine. Ta kazalec je osnovan na raziskavi o delovni sili, ki jo izvaja Evropska unija. Raziskava pokriva celotno populacijo, ki živi v privatnih gospodinjstvih in izključuje tiste v skupnih gospodinjstvih, kot so penzionisti, študentski domovi in bolnišnice (Eurostat/Structural indicators, 2005).

Tabela 8: Stopnje zaposlenosti za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2003, v %

Leto	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
EU-25	/	61,2	61,9	62,4	62,8	62,9	63,0
EU-15	60,1	61,4	62,5	63,4	64,1	64,3	64,4
Slovenija	/	62,9	62,2	62,8	63,8	63,4	62,6
Češka	/	67,3	65,6	65,0	65,0	65,4	64,7
Grčija	54,7	55,5	55,3	55,7	55,4	56,7	57,8
Irska	54,4	60,6	63,3	65,2	65,8	65,6	65,4
Portugalska	63,7	66,8	67,4	68,4	69,0	68,8	68,1

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

Iz Tabele 8 je razvidno, da je Slovenija po stopnji zaposlenosti od leta 1998 pa do leta 2002 vseskozi rahlo nad povprečjem EU-25, razen v letu 2003 je bila rahlo pod povprečjem (za 0,4 odstotne točke). Slovenija je bila po stopnji zaposlenosti v letu 2003 na 15. mestu. Pred njo so od novih članic le Ciper, Češka in Estonija. Grčija je vseskozi veliko pod povprečjem, čeprav zaostanek počasi zmanjšuje. Češka in Irska sta skozi vsa leta rahlo nad povprečjem, Portugalska pa evropsko povprečje že za kar nekaj odstotnih točk presega.

Problem Slovenije je v nizki stopnji zaposlenosti mladih (15-24 let) ter starejših od 50 let. Zlasti problematična je nizka zaposlenost v skupini 55-64 let. V letu 2003 je v Sloveniji znašala samo 23,5 % in je bila med najnižjimi med državami članicami EU, medtem ko je bila v EU-25 40,2 %. V veliki meri je nizka zaposlenost starejših v Sloveniji posledica množičnega zgodnjega upokojevanja v prvih letih tranzicije. Lizbonski cilj je 50 % zaposlenost starejših ljudi do leta 2010. Za Slovenijo ta cilj ni uresničljiv, medtem ko se mu bo EU-25 lahko precej približala, če ga že ne bo dosegla (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 20).

Eden izmed ciljev Lizbonske strategije je, da naj bi do leta 2005 skupna stopnja zaposlenosti znašala 67 %, do leta 2010 pa 70 %. V letu 2003 je bila stopnja zaposlenosti v EU-25 63 %, v dveh letih bo težko povečati stopnjo zaposlenosti za 4 odstotne točke. Bolj realen cilj se zdi 70 % do leta 2010. Obe ugotovitvi veljata tudi za Slovenijo.

Podatke o brezposelnosti lahko prikazujemo absolutno ali pa relativno. Bolj razširjeno je relativno prikazovanje podatkov, saj so stopnje brezposelnosti standardizirane in mednarodno bolj primerljive kot pa absolutni podatki. Stopnja brezposelnosti predstavlja odstotek brezposelnih oseb v celotni delovni sili, ki jo sestavljajo tako zaposlene kot brezposelne osebe (Kovačič, 2001, str. 2).

Osebe veljajo za brezposelne, če izpolnjujejo 3 pogoje (Eurostat yearbook 2004, str. 267):

- so brez zaposlitve med referenčnim tednom,
- so na razpolago za začetek dela v naslednjih dveh tednih,
- so aktivno iskale zaposlitev v prejšnjih štirih tednih ali osebe, ki so našle zaposlitev, vendar bodo začele delati kasneje kot v treh mesecih.

Tabela 9: Stopnje brezposelnosti za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, v %

Leto	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	/	9,5	9,1	8,6	8,4	8,7	8,9	9,0
EU-15	10,0	9,3	8,5	7,6	7,2	7,6	7,9	8,0
Slovenija	/	7,4	7,2	6,6	5,8	6,1	6,5	6,0
Češka	/	6,4	8,6	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3
Grčija	9,2	10,9	12,0	11,3	10,8	10,3	9,7	/
Irska	12,3	7,5	5,6	4,3	3,9	4,3	4,6	4,5
Portugalska	7,3	5,1	4,5	4,1	4,0	5,0	6,3	6,7

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

Kot vidimo iz Tabele 9, se stopnja brezposelnosti v EU-25 vseskozi giblje okoli 9 odstotkov. Najnižjo vrednost je dosegla leta 2001 (8,4 %), najvišjo pa leta 1998 (9,5 %). V EU-15 se stopnja brezposelnosti postopoma niža, od 10 odstotkov leta 1995 pa do 8 odstotkov leta 2004. Najnižja je bila prav tako leta 2001 (7,2 %). Najvišje stopnje brezposelnosti v letu 2004 imata Poljska (19 %) in Slovaška (18 %), najnižje pa Luksemburg (4,2 %), Avstrija (4,5 %) in Irska (4,5 %).

Stopnja brezposelnosti v Sloveniji se je od leta 1998 pa do leta 2001 postopoma zniževala, od 7,4 do 5,8 %, nato je začela rahlo naraščati, v letu 2004 pa se je ustalila na 6 %. Vidimo, da je vseskozi nižja kot v EU-25 in tudi kot v EU-15. Stopnja brezposelnosti v Sloveniji še ne predstavlja tako velikega problema kot v nekaterih drugih državah Evropske unije, pa vendar je glede na stopnjo pred osamosvojitvijo sedaj veliko višja. Nižjo stopnjo brezposelnosti od Slovenije v letu 2004 je imelo samo osem članic.

Največji uspeh je dosegla Irska, ki ji je v desetih letih uspelo znižati stopnjo brezposelnosti od kar 12,3 na samo 4,5 % v letu 2004, to je za slabih 8 odstotnih točk. Zelo veliko brezposelnost ima Grčija, kar 9,7 % v letu 2003, kar je nad povprečjem EU-25. Višjo stopnjo brezposelnosti od Slovenije imata tudi nova članica Češka in stara članica Portugalska.

Visoka stopnja brezposelnosti ostaja eden največjih problemov v Evropski uniji in bi jo bilo treba čimprej odpraviti. V 60-ih in zgodnjih 70-ih letih je stopnja brezposelnosti skoraj povsod v sedanji Evropski uniji znašala manj kot 3 % in ni nikjer presegala 5 %. Stanje je alarmantno in ima dolgoročne škodljive posledice, zlasti za brezposelno mladino in starejše zaposlene, ki skupaj predstavljajo največ brezposelnih (Modigliani et al., 1999, str. 9).

4.3 IZOBRAŽEVANJE IN ČLOVEŠKI KAPITAL

Becker je v šestdesetih letih razvil koncept človeškega kapitala. Izhajal je iz domneve, da je investicija v izobraževanje prav tako pomemben dejavnik gospodarske rasti kot investicija v fizični obratni material in opremo tovarn. Becker predpostavlja, da se posamezniki izobražujejo zaradi ekonomskih koristi, ki jim jih višja izobrazba prinaša. Tudi država investira v izobraževanje posameznikov zaradi ekonomskih razlogov, saj imajo izobraženi posamezniki povratni donos v gospodarstvo države. Človeški kapital se meri s povezanostjo med številom let formalnega izobraževanja ali številom kvalifikacij in zaslužki posameznikov. Na ta način pojem človeški kapital razlike v dohodkih pojasnjuje kot donosnost človeškega kapitala. Ekonomisti revščino pojasnjujejo kot pomanjkanje človeškega kapitala, saj ugotavljajo, da so donosi formalnega izobraževanja visoki (Adam et al., 2003, str. 156).

V zadnjem desetletju smo bolj kot kdajkoli priča naraščajočemu pomenu izobraževanja in s tem posledično naraščanju izobraženosti prebivalstva. To velja za prebivalstvo kot celoto in tudi za tisti del prebivalstva, ki se še šola. Ker je prehod od enostavnega k zahtevnejšemu delu vse bolj intenziven, pomen izobraževanja vseskozi narašča. V proizvodnem procesu je vse več avtomatizacije in robotizacije, zato so potrebni vse bolj izobraženi delavci. Na drugi strani pa so slabo izobraženi in neizobraženi izpostavljeni vse večji stopnji brezposelnosti (Malačič, 2003, str. 36).

Človeški dejavnik oziroma izobraženost prebivalstva je tako ključen dejavnik uspešnosti na vseh ravneh, tako na nacionalni in regionalni ravni kot tudi na ravni podjetja in na individualni ravni. Za gospodarski in družbeni razvoj neke države je tako izjemno pomembno, da ima dober izobraževalni sistem, za katerega morajo biti izpolnjeni trije pogoji: ustrezen dostop do storitev in njihovo ustrezno izvajanje ter kakovost izobraževanja (Bevc, 2001, str. 1-3).

Raziskava Edwarda Denisona v zgodnjih šestdesetih letih je izobrazbi in izobraževanju zaradi prispevka h gospodarski rasti pripisala velik pomen. V raziskavi je ugotovil, da je izobrazba v obdobju 1929-1957 prispevala kar 23 % rasti BDP v ZDA in je tako h gospodarskemu razvoju prispevala celo več od kapitala (Jerovšek, 1980, str. 12-13). Novejša raziskava je bila napravljena v okviru OECD in je zajela 21 držav članic OECD v obdobju 1971-1998. S pomočjo kompleksne ekonometrične analize je preučevala vpliv akumulacije človeškega kapitala na rast BDP. Ugotovljena je bila pozitivna in značilna povezava med zalogo človeškega kapitala (izraženo s povprečnim številom let formalne izobrazbe delovno aktivnega prebivalstva) in rastjo BDP na prebivalca. Temeljni sklep raziskave je, da povečanje povprečnega števila let šolanja za dodatno leto prispeva k dodatnemu povečanju BDP na prebivalca za okoli 6 odstotkov (Bassanini, Scarpetta, 2001, str. 24).

UNESCO je mednarodno standardno klasifikacijo izobraževanja ISCED⁷ izdal z namenom, da bi olajšal primerjavo med raznolikimi izobraževalnimi sistemi v posameznih državah. Klasifikacija deli sistem na šest stopenj⁸, zadnji dve stopnji predstavljata terciarno izobraževanje.

Mednarodna standardna klasifikacija deli izobraževanje na 3 ravni (Bevc, 2001, str. 48-58):

- 1) Prva raven izobraževanja ali primarno izobraževanje
Sem je v Sloveniji po mednarodni standardni klasifikaciji vključena v 8-letni osnovni šoli razredna stopnja, torej prvi štirje razredi osnovne šole. To je v okviru EU značilno še za skandinavske države in Portugalsko. V večini držav EU je ta raven izobraževanja ločena in večinoma traja 6 let.
- 2) Druga raven izobraževanja ali sekundarno izobraževanje
V Sloveniji je sem zajet drugi del (predmetna stopnja) osnovne šole in srednje izobraževanje.
- 3) Tretja raven izobraževanja ali terciarno izobraževanje
Ta raven vsebuje širok spekter študijskih programov, sem spada pridobitev višješolske, visokošolske in univerzitetne izobrazbe (skupaj predstavljajo stopnjo 5 po ISCED) ter specialistične, magistrske in doktorske izobrazbe (stopnja 6 po ISCED) (Maržič, 2004, str. 8-9).

V nadaljnjem delu bom analizirala sekundarno ter terciarno izobraževanje, ki predstavljata najvišjo stopnjo izobrazbe in na ta način dajeta največji prispevek k razvitosti nekega gospodarstva.

Število mladih v Evropi, ki po končani srednji šoli nadaljujejo z izobraževanjem, se je v zadnjih dveh desetletjih znatno povečalo. Samo v Sloveniji se je število študentov v zadnjih dvajsetih letih povečalo za 2,5 krat (leta 1975 jih je bilo 28.000, v šolskem letu 1999/2000 pa

⁷ Kratica za **I**nternational **S**tandard **C**lassification of **E**ducation.

⁸ Od stopnje 1 do stopnje 6, vključena pa je tudi stopnja 0, ki predstavlja predprimarno izobraževanje.

že preko 70.000). Rast števila študentov med drugim vpliva tudi na povečevanje števila diplomantov ter prek tega na povečevanje deleža prebivalcev s terciarno izobrazbo od generacije do generacije (Bevc, 2001, str. 58-61).

Iz Tabele 10 je razvidno, da se izobrazbena struktura prebivalcev v Sloveniji izboljšuje, kar je posledica povečanega zaključevanja sekundarnih in terciarnih stopenj izobraževanja. Delež prebivalstva v starosti 25-64 let z vsaj sekundarno izobrazbo je bil v letu 2002 že 77,5 odstoten. V letu 1995 je bil ta delež 68,7 odstoten in se je vseskozi povečeval, glede na leto 2002 se je povečal za 8,8 odstotnih točk. Terciarno izobrazbo je v letu 2002 imelo 17,1 odstotkov prebivalcev v starosti 25-64 let. Glede na leto 1995, ko je bil ta delež 14,2 odstoten, nam je torej uspelo ta isti delež povečati za približno 3 odstotne točke.

V primerjavi z drugimi državami Evropske unije ima Slovenija relativno visok delež prebivalstva z vsaj sekundarno izobrazbo ter relativno nizek delež prebivalstva s terciarno izobrazbo. Delež prebivalstva z vsaj sekundarno izobrazbo ima Slovenija vseskozi višji kot EU-15 in EU-25. Slovenija je imela leta 2002 delež prebivalstva s sekundarno izobrazbo za 12 odstotnih točk višji kot EU-25 ter celo za 14,7 odstotnih točk višji kot EU-15. Slovenija ima ta delež višji od starih članic Grčije, Irske in Portugalske in to precej. Manjši delež pa je imela od Češke, ki ima vseskozi, že od leta 1995, ta delež izredno visok. Če gledamo celotno Evropsko unijo, je bila Slovenija leta 2003 po deležu prebivalstva v starosti 25-64 let s končano srednjo izobrazbo na sedmem mestu (najvišji delež je imela Češka: 76,5 %, najnižjega pa Malta: 11,4 %) (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 42).

Po deležu prebivalstva s terciarno izobrazbo pa Slovenija še vedno močno zaostaja za razvitejšimi evropskimi državami, čeprav ta zaostanek počasi zmanjšuje. Leta 2002 je imela ta delež 17,1 odstoten in je za EU-25 zaostajala za 2,8 odstotne točke, medtem ko je za EU-15 zaostajala kar za 4,1 odstotne točke. Višji delež je imela od Češke, in to za 5 odstotnih točk ter Portugalske, in to kar za 8 odstotnih točk. Nižjega pa je imela od Irske (za kar 8 odstotnih točk), ki je ta delež iz leta v leto povečevala ter bila na približno enaki ravni kot Grčija.

Najvišji delež prebivalcev s terciarno izobrazbo med sedanjimi članicami EU je v letu 2003 imela Finska (32,8 %), najnižjega pa spet Malta (9,0 %). Slovenija se je uvrstila na 16. mesto. Od novih članic so Slovenijo presegle Estonija (30,4 %), Ciper in Litva, štiri stare članice pa so se uvrstile za njo: Avstrija, Italija, Luksemburg in Portugalska (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 42).

Tabela 10: Delež prebivalcev v starosti 25-64 let z vsaj sekundarno ter terciarno izobrazbo za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2002, v %

		1995	1998	1999	2000	2001	2002
EU-25	Vsaj sekundarna izobrazba	/	/	/	63,9	64,7	65,5
	Terciarna izobrazba	/	/	/	19,4	19,6	19,9
EU-15	Vsaj sekundarna izobrazba	52,2	30,2	59,8	60,9	61,9	62,8
	Terciarna izobrazba	16,6	10,2	19,8	20,4	20,8	21,2
Slovenija	Vsaj sekundarna izobrazba	68,7	72,5	73,5	75,5	76,2	77,5
	Terciarna izobrazba	14,2	15,3	15,6	16	16,3	17,1
Češka	Vsaj sekundarna izobrazba	84	85	86	86	86	88
	Terciarna izobrazba	11	10	11	11	11	12
Grčija	Vsaj sekundarna izobrazba	42	48	49	51	52	52
	Terciarna izobrazba	17	17	17	18	18	18
Irska	Vsaj sekundarna izobrazba	47	51	55	58	59	60
	Terciarna izobrazba	20	21	20	22	24	25
Portugalska	Vsaj sekundarna izobrazba	20	18	19	20	20	20
	Terciarna izobrazba	11	8	9	9	9	9

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Education at a Glance – OECD Indicators 2004; za Slovenijo ter EU-25 in EU-15 Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 43.

V Sloveniji je tako kot v drugih državah merjenje obsega naložb v izobrazbo oziroma znanje najbolj evidentirano za formalno izobraževanje. Praviloma so evidentirane le denarne naložbe, v okviru teh pa predvsem naložbe iz javnih sredstev (Bevc, 2001, str. 107).

Izdatki za izobraževanje so razvojni kazalec in ne zgolj kazalec porabe, če na izobraževanje gledamo kot na dejavnik gospodarskega razvoja ali vsaj kot na predpogoj gospodarskega razvoja (Senjur, 2002, str. 298). Javne izdatke za izobraževanje, izražene kot delež v BDP, uporabljamo kot strukturni indikator merjenja obsega vlaganj v izobraževanje, ki so med glavnimi dejavniki razvoja na znanju temelječe družbe. Delež javnih izdatkov v celotnih izdatkih za izobraževanje se v evropskih državah giblje v razponu od 85 do 95 % (v Sloveniji v letu 2002 je ta delež znašal 91 %). Ker so podatki o zasebnih virih, namenjenih izobraževanju, manj zanesljivi, se v mednarodnih primerjavah kot glavni indikator uporablja delež javnih izdatkov za izobraževanje v BDP (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 38). Zato bom v nadaljevanju pokazala, koliko namenjajo države Evropske unije ter Slovenija za izobraževanje kot odstotek BDP.

Tabela 11: Delež javnih izdatkov za izobraževanje v BDP za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1997-2002, v %

Leto	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
EU-25	5,36	5,29	5,43	5,33	5,22	5,37	5,60
EU-15	5,42	5,40	5,57	5,45	5,40	5,42	5,64
Slovenija	5,84	/	/	/	/	6,13	6,02
Češka	4,62	4,43	3,93	4,05	4,04	4,16	4,41
Grčija	2,87	3,44	3,47	3,64	3,79	3,90	3,96
Irska	5,07	5,15	4,87	4,57	4,36	4,35	/
Portugalska	5,37	5,60	5,62	5,74	5,74	5,91	5,83

Opombi: (/) - ni podatka; (*) - podatki so začasni.

Vir: Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 39; za Slovenijo za leto 1995 Bevc, 2001, str. 109.

Iz podatkov za leto 1995 vidimo, da je imela Slovenija delež skupnih javnih izdatkov za izobraževanje v BDP nad povprečjem tako EU-25 kot EU-15, Češke, Grčije, Irske ter Portugalske. Tudi v letu 2002, ko je delež Slovenije znašal 6,02 %, je bila nad povprečjem Evropske unije in prav tako je bil delež višji kot v zgoraj omenjenih državah. Glede na leto 2001 se je delež sicer nekoliko zmanjšal (za 0,11 odstotne točke), začasni podatki za leto 2003 pa kažejo, da se je ta delež nekoliko povešal, in sicer na 6,09 %.

Po posameznih letih se deleži izdatkov za izobraževanje v večini držav bistveno ne spreminjajo, vendar pa je bila v obdobju 1995-2000 tendenca k njihovem zniževanju, po letu 2000 pa so se ti deleži začeli povečevati, kar je v skladu s cilji Lizbonske strategije. Kljub temu, da ima Slovenija relativno visok delež, pa je še vedno precej nižji kot v nekaterih severnoevropskih državah, na primer na Danskem, Švedskem in Finskem (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 38).

4.4 TEHNOLOŠKI NAPREDEK IN INOVACIJE

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1991, str. 43) nam ponuja naslednjo definicijo tehnologije:

Tehnologija je veda o pridobivanju surovin, obdelavi in predelavi materiala v izdelke. Obravnava snovi, postopke in delovna sredstva. Je skupek postopkov pridobivanja, obdelave ali predelave od začetnega do končnega stanja.

Senjur (2002, str. 325) pa definira tehnologijo in tehnološki napredek takole:

V tehnologiji so zajete vse usposobljenosti in postopki za izdelavo, uporabo in delovanje koristnih stvari. Tehnologija vključuje naravo in specifikacijo tistega, kar se proizvaja in način, kako se proizvaja. Sestavljena je iz serije tehnik, vsaka tehnika pa je povezana z vrsto značilnosti: značilnosti proizvoda, uporaba materialov, obseg proizvodnje, komplementarni

proizvodi in storitve in podobno. Tehnološki napredek je tako v najpreprostejši obliki posledica novega in izboljšanega načina izvajanja tradicionalnih nalog.

Schumpeter v ospredje postavlja človeka, kateremu pripisuje posebno značilnost, to je podjetništvo. Schumpeter namesto pojma tehnični napredek uporablja pojem inovacija, ki je ključna sestavina kapitalističnega ekonomskega razvoja. Nove inovacije praviloma vodijo k ustanavljanju povsem novih industrij in ustvarijo priložnost za gospodarski razvoj.

Schumpeter je takole opredelil pojem inovacij in inovatorstva (Bučar, 2001, str. 46-47):

- začetek proizvodnje novega blaga (ali povsem novega proizvoda ali pa nove kakovosti že znanega proizvoda);
- uvajanje novih proizvodnih metod (ki še niso znane v dani industriji, vendar za njihovo uvedbo ni nujno predhodno znanstveno odkritje, zadostuje že na primer nov način trženja);
- odpiranje novih trgov (zajema vsak vstop na trg, ne glede na to, ali je ta trg prej obstajal ali ne, pomembno je, da proizvajalec na njem še ni bil navzoč);
- odkrivanje novih virov surovin (zajema vsak nov vir surovin, ne glede na to, ali je ta vir že bil znan ali ne, pomembno je, da gre za osvojitve novega vira z vidika specifičnega proizvajalca);
- izvajanje organizacijskih sprememb (v podjetju ali panogi: tudi na primer vzpostavitev monopola ali oligopola na trgu ali razbitje tega položaja).

Inovacija zajema vse tiste dejavnosti, s katerimi podjetja razvijajo ali izboljšujejo proizvodno sredstvo, proizvodni postopek ali proizvod. Te dejavnosti potekajo do tiste točke, ko se novost pokaže kot ekonomsko upravičena in tržno sprejeta. Za inovacijo sicer ni nujna tehnološka novost, kljub temu pa so tehnološke inovacije zelo pomembne in so poglavitna značilnost prehoda v postindustrijsko družbo (Bučar, 2001, str. 18).

V zadnjem času je eden od razlogov, da se vse več pozornosti posveča vprašanju tehnologije in vpliva le-te na gospodarski in družbeni razvoj, dinamičen tehnološki razvoj. Vse večja pozornost se namenja tudi vprašanju družbenega vpliva na dinamičnost razvoja in uvajanje ustreznih novih tehnologij. Tehnologija je vsebovana tako v proizvodnih sredstvih in postopkih kakor tudi v delovnih znanjih in sposobnostih ljudi, ki s temi sredstvi delajo. Po prepričanju mnogih je prav tehnologija postala eden tistih ključnih dejavnikov, ki opredeljujejo uspešnost nacionalnega gospodarskega razvoja, strukturnega prilagajanja posamezne države in vključevanja te države v mednarodno delitev dela. Gospodarska rast in razvoj tako postajata vedno bolj odvisna od sposobnosti gospodarstev na področju kreiranja novih tehnologij ter sposobnosti hitrega uvajanja koristnih novih inovacij, tako lastnih kot tujih, v poslovne in druge procese. Inovacijski potencial, sposobnost ustvarjanja novih rešitev in dinamično uvajanje dosežkov znanosti v gospodarstvo vse bolj vplivajo tudi na

mednarodno konkurenčnost oziroma primerjalne prednosti posamezne države (Bučar, 2001, str. 12).

Tehnologija ima svojo menjalno obliko, s katero gre v menjalni proces: patenti, licence ter druge oblike industrijske lastnine. Lahko govorimo o proizvodnji tehnologij – gre za dejavnost raziskav in razvoja (R&R) ter o stroških te proizvodnje. S tem je tehnologija postala blago in kot vsako blago ima tudi tehnologija svojo ceno. Razvil se je sedanji sistem zakonov o zaščiti intelektualne lastnine (zakoni o patentih, blagovnih znamkah, avtorskih pravicah in poslovnih skrivnostih). Ko podjetje namenja sredstva za R&R, obstaja pri tem tveganje, da do inovacije sploh ne bo prišlo. Če pa do inovacije pride, hoče podjetje imeti nek dobiček od uporabe te inovacije, da upraviči izdatke za R&R. Zato je zaščita intelektualne lastnine pomembna za dobičkonosnost izdatkov za R&R, s tem za obseg R&R in za obseg inovacij na sploh (Senjur, 2002, str. 340-343).

Spodbujanje in razvijanje tehničnega napredka je neposreden namen izdatkov za raziskave in razvoj. Posebno izrazit je ta dejavnik tehničnega napredka v razvitih državah. Podatek o deležu izdatkov za R&R v BDP je postal eden od razvojnih kazalcev (Senjur, 2002, str. 346). Zato bom v nadaljevanju pokazala delež izdatkov za R&R v BDP za nekatere evropske države in Slovenijo ter jih medsebojno primerjala.

Tabela 12: Delež izdatkov za R&R v BDP za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2003, v %

Leto	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
EU-25 ¹	1,84	1,83	1,88	1,91	1,93	1,93	1,95
EU-15 ¹	1,88	1,88	1,92	1,95	1,98	1,99	2,00
Slovenija ²	1,59	1,38	1,42	1,44	1,56	1,53	1,53
Češka	0,95	1,16	1,16	1,23	1,22	1,22	1,35
Grčija	0,49	/	0,67	/	0,64	/	/
Irska ³	1,34	1,25	1,19	1,15	1,15	1,09	1,12
Portugalska ⁴	0,57	0,69	0,75	0,79	0,85	0,78	0,79

Opombe: (/) - ni podatka; ¹ za leto 2003 je vrednost začasna; ² podatki za sektor visoke izobrazbe za leto 1995 so precenjeni; za leto 2003 je vrednost ocenjena; ³ za leto 1995 je vrednost ocenjena; za leto 2003 je vrednost začasna; ⁴ za leto 1995 je vrednost popravljena; za leto 2002 je vrednost ocenjena in začasna; za leto 2003 je vrednost začasna; podatki za leti 1995 in 2003, za leto 2002 za EU-25 in za Irsko za leti 2001 in 2002 so povzeti po Eurostat/Structural indicators, 2005

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005; Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 47.

Slovenija je imela leta 1998 (podatkov za leto 1995 ne bomo upoštevali zaradi preценjenosti podatkov za sektor visoke izobrazbe) dokaj nizek delež izdatkov za R&R v BDP. Za EU-25 je zaostajala za 0,43 odstotne točke, za EU-15 pa za kar 0,47 odstotne točke. Kljub temu pa je imela veliko višji delež kot stare članice Grčija (podatek zanjo je iz leta 1995), Irska in Portugalska ter višjega od nove članice Češke. Slovenija je delež iz leta v leto povečevala, v letu 2001 je prišlo do opaznega povečanja glede na predhodno leto, tako da je zmanjšala

zaostanek za EU-25 na 0,36 odstotne točke, za EU-15 pa na 0,42 odstotne točke. V letu 2002 je Slovenija zabeležila rahlo znižanje njegove vrednosti, kar je negativno vplivalo na konvergenco Slovenije k povprečju EU-25 ter EU-15. Tako je zaostajala za EU-25 za 0,40 odstotne točke, za EU-15 pa za 0,46 odstotne točke. Vidimo, da Sloveniji v obdobju 1998-2002 ni uspelo zmanjšati zaostanka za povprečjem Evropske unije. V letu 2003 se vrednosti (ki so sicer začasne) niso dosti spremenile, tako da mora Slovenija narediti večji korak pri dohitevanju povprečja Evropske unije.

Čeprav Slovenija zaostaja za povprečjem Evropske unije, pa ima delež izdatkov za R&R v BDP še vedno višji kot ostale nove članice EU-25, od starih članic pa še vedno presega Grčijo, Irsko, Italijo, Portugalsko in Španijo (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 46).

Cilj Lizbonske strategije je do leta 2010 narediti Evropsko unijo najbolj konkurenčno in dinamično, na znanju temelječe gospodarstvo na svetu. V povprečju naj bi vsaka država za R&R namenjala 3 % BDP, ta cilj naj bi bil dosežen do leta 2010. To je zelo optimističen cilj, saj se je ta delež v EU-25 v obdobju 1995-2002 povečal le za 0,09 odstotne točke, v EU-15 pa za 0,11 odstotne točke. Leta 2002 je samo nekaj držav v svetu doseglo oziroma preseglo sredstva v višini 3 % BDP (Strategija razvoja Slovenije, 2004, str. 69).

Odsev dela invencijske aktivnosti v posamezni državi predstavljajo patenti, ki prikazujejo kapacitete gospodarstva za izkoriščanje novega znanja in njegovo pretvarjanje v potencialne gospodarske koristi. Indikatorji, ki temeljijo na statistiki patentov, so široko uporabljeni kot eno od meril outputa raziskovalno-razvojne dejavnosti in služijo za raziskovanje invencijske aktivnosti držav, hkrati pa tudi njihovega inovacijskega potenciala. Patentni indikatorji merijo tudi aktivnosti, ki so tesno povezane s konkurenčnostjo na mednarodnih trgih. Vse invencije pa niso patentirane, prav tako pa se patenti po stopnji komercializacije med seboj močno razlikujejo. To sta glavni dve pomanjkljivosti patentov kot indikatorjev tehnološkega outputa. Za Slovenijo je najbolj aktualna obravnava števila patentnih prijav na milijon prebivalcev na Evropskem patentnem uradu (EPU), saj celoten izvoz slovenskega gospodarstva na trg EU znaša približno dve tretjini (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 50).

Tabela 13: Število patentnih prijav na Evropskem patentnem uradu (EPU) na milijon prebivalcev za izbrane države za leti 1995 in 1996 ter obdobje 1998-2002

Leto	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2002 (*)
EU-25 ¹	/	81,44	109,18	118,33	133,61	141,96	133,59
EU-15 ¹	92,09	97,13	130,02	140,95	158,72	168,33	158,46
Slovenija	17,60	20,84	17,13	25,73	25,14	43,68	32,75
Češka	4,26	4,65	9,70	9,81	13,51	11,39	10,88
Grčija	4,09	4,56	7,09	8,12	6,06	8,27	8,11
Irska ²	36,87	39,34	55,21	69,87	95,40	92,93	89,85
Portugalska ³	1,59	1,51	2,38	4,65	4,01	6,53	4,26

Opombe: (/) - ni podatka; (*) - za leto 2002 so vrednosti začasne; ¹ za leto 2001 je ocena Eurostata; ² za obdobje 1999-2001 so vrednosti ocenjene in začasne; ³ za leto 2001 je vrednost ocenjena

Vir: Eurostat/Structural indicators, 2005.

Kot vidimo iz Tabele 13, Slovenija po številu patentnih prijav na EPU na milijon prebivalcev opazno zaostaja za povprečjem EU-25. Slovenija je vseskozi občutno pod povprečjem, ob nadaljevanju sedanje dinamike gibanja števila patentnih prijav konvergenca na tem področju še zdaleč ni možna. V letu 2002 je bilo 32,8 patentnih prijav na milijon prebivalcev, kar je za četrtnino manj kot leta 2001, a še vedno veliko več kot v obdobju 1995-2000. V letu 1996 je Slovenija zaostajala za povprečjem EU-25 za okoli 60 patentnih prijav na milijon prebivalcev, leta 2002 pa kar za 100 patentnih prijav na milijon prebivalcev. Tako je Slovenija leta 2002 dosegla le 24,5 % povprečnega števila patentnih prijav na milijon prebivalcev v EU-25, medtem ko je leta 1996 dosegla 25,6 %.

Po številu patentnih prijav se med državami članicami najvišje uvrščata Švedska in Finska s kar 311,5 oziroma 310,9 patentnih prijav na milijon prebivalcev. Vidimo, da Slovenija za najuspešnejšimi državami in tudi za povprečjem EU-25 močno zaostaja in se jim z dosedanjo dinamiko stopenj rasti v doglednem času ne bo mogla približati. Kljub temu pa po vrednosti indikatorja presega vse ostale nove članice EU, med starimi članicami pa močno presega Grčijo, Portugalsko in Španijo (Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji, 2005, str. 50-51).

4.5 PANOŽNE STRUKTURNE SPREMEMBE

Trije glavni gospodarski sektorji so: kmetijstvo, industrija in storitve. Spreminjanje njihovih deležev je ena najbolj značilnih in zakonitih razvojnih značilnosti spreminjanja strukture gospodarstva. V začetnih fazah razvitosti prevladuje kmetijstvo, potem sledi industrializacija, ki s seboj prinese prevlado industrije. Kasneje sledijo storitve, ki v razvitih državah postajajo najmočnejši gospodarski sektor.

A. G. Fisher (1935, 1939) je v svojih delih razdelil gospodarske dejavnosti na primarne, sekundarne in terciarne. V primarnem sektorju so zajeti kmetijstvo, rudarstvo, gozdarstvo in

ribištvo, sekundarni sektor obsega predelovalno industrijo, vse ostale dejavnosti pa naj bi bile zajete v terciarnem sektorju. Fisher je ugotavljal razmerje med razporeditvijo zaposlenosti med te tri sektorje in med ravniyo razvitosti gospodarstva. Ko se gospodarstvo giblje od primarnega do sekundarnega sektorja in naposled do terciarnega, narodni dohodek od sektorja do sektorja postopoma narašča (Senjur, 2002, str. 476). Iz tega sledi, da so gospodarstva, v katerih je prevladujoči sektor storitve, višje razvita in imajo višji narodni dohodek.

Kmetijstvo in industrija imata bistveno različne produkcijske funkcije. Medtem ko je v kmetijstvu odločilen produkcijski faktor zemlja oziroma narava, v industriji ta faktor ni tako pomemben za samo rast. Veliko bolj pomembna dejavnika rasti sta kapital, tako fizični kot človeški ter tehnološki napredek in zato je industrija bolj dinamičen sektor gospodarstva (Senjur, 2002, str. 482).

Produktivnost dela je v različnih dejavnostih različna, zato je za celotno produktivnost dela pomembno, kako je delovna sila razporejena med gospodarske dejavnosti. Več kot je delovne sile zaposlene v bolj produktivnih sektorjih gospodarstva, večja je družbena produktivnost dela in obratno. Industrijski razvoj je eden od glavnih virov in uporabnikov tehničnega napredka, zato je industrija še vedno nosilna razvojna gospodarska dejavnost. Rast produktivnosti dela v industriji je nekoliko višja tako v kmetijstvu kot tudi v storitvah. Empirično dejstvo je, da je rast produktivnosti dela v kmetijstvu praviloma nižja kot v industriji. To pa je tudi eden od razlogov, da upada delež kmetijstva v celotnem družbenem proizvodu.

Sodobna družba že nekaj časa doživlja korenite spremembe. Vse bolj pomembne postajajo storitve in na znanju temelječe dejavnosti, informacijska tehnologija postaja temeljni faktor razvoja in rasti globalne produktivnosti. Razvite družbe čedalje bolj živijo od storitev, storitvena podjetja imajo največje stopnje dobička in letne rasti. Tudi v Lizbonski strategiji so posebej podprti ukrepi za spodbujanje razvoja storitev. Na drugi strani pa ima tradicionalna industrija – nosilec klasičnega prepričanja, da je proizvodnja ustvarjalec narodnega bogastva – večinoma izgubo ali pa le nekaj odstotkov dobička. Zato ni presenetljivo, da razvite družbe vse bolj povečujejo delež storitev v bruto domačem proizvodu, medtem ko se delež kmetijstva in industrije vztrajno zmanjšuje.

Strukturne spremembe se lahko meri z merjenjem sprememb v deležih različnih sektorjev v družbenem proizvodu. V naslednjih tabelah so prikazani deleži kmetijstva, industrije in storitev v BDP.

Tabela 14: Delež kmetijstva v BDP za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, v %

	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	2,8	2,5	2,3	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
EU-15	2,7	2,4	2,3	2,1	2,1	2,0	2,0	2,0
Slovenija	4,2	3,8	3,2	3,2	2,9	3,1	2,6	/
Češka	4,6	4,1	3,7	3,9	3,7	3,1	2,8	2,7
Grčija	9,9	8,2	7,9	7,3	7,0	7,1	6,7	6,4
Irska	7,3	4,6	3,7	3,5	3,1	2,7	2,7	/
Portugalska	5,1	3,9	3,7	3,4	3,7	3,6	3,7	3,5

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Eurostat/Long-term indicators, 2005.

Slovenija postopno zmanjšuje delež kmetijstva v BDP, kljub temu pa je delež še vedno nekaj nad povprečjem EU-25. Leta 1995 je bil delež kmetijstva v BDP v Sloveniji 4,2 %, v EU-25 pa 2,8 %. Razlika je bila 1,4 odstotne točke. Leta 2003 je bilo stanje v Sloveniji kar precej drugačno, ta delež je bil 2,6 odstoten, medtem ko je bil delež v EU-25 2,1 %. Leta 2003 smo torej razliko zmanjšali na 0,5 odstotne točke zaostanka. Ima pa Slovenija nižji delež kmetijstva v BDP od Češke, Irske, Portugalske ter še posebej od Grčije.

Tabela 15: Delež industrije v BDP za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, v %

	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	30,0	28,8	28,3	28,1	27,6	27,1	26,8	27,0
EU-15	29,7	28,5	28,0	27,9	27,5	26,8	26,6	26,7
Slovenija	35,9	36,6	36,4	36,5	36,3	35,4	35,9	/
Češka	39,9	38,8	38,7	38,5	36,7	37,8	38,0	38,2
Grčija	22,4	21,6	21,6	22,0	22,7	22,3	22,7	22,3
Irska	38,4	41,0	42,2	42,0	41,4	41,6	41,2	/
Portugalska	29,9	29,6	29,0	28,5	27,9	27,3	26,0	25,6

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Eurostat/Long-term indicators, 2005.

Delež industrije v BDP je v Sloveniji še vedno visoko nad povprečjem EU-25. Leta 1995 je bil delež industrije v BDP v Sloveniji 35,9 %, v EU-25 pa 30,0 %. Razlika je bila 5,9 odstotnih točk. Leta 2003 je bilo stanje v Sloveniji povsem enako, medtem ko je bil delež v EU-25 26,8 odstotkov. Leta 2003 smo torej razliko še povečali in smo namesto zmanjšanja zaostanka zabeležili zaostanek za 9,1 odstotnih točk, kar je za 3,2 odstotne točke več kot leta 1995. Slovenija ima delež industrije v BDP manjši od nove članice Češke in dosti manjšega od stare članice Irske, vendar pa večjega tako od Grčije kot tudi od Portugalske, ki sta pod povprečjem EU-25.

Tabela 16: Delež storitev v BDP za izbrane države za leto 1995 ter obdobje 1998-2004, v %

	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	67,3	68,8	69,4	69,7	70,2	70,8	71,1	71,0
EU-15	67,5	69,1	69,7	69,9	70,5	71,1	71,4	71,3
Slovenija	59,9	59,5	60,3	60,3	60,7	61,5	61,6	/
Češka	55,5	57,1	57,5	57,6	59,5	59,1	59,2	59,1
Grčija	67,7	70,3	70,5	70,7	70,3	70,6	70,5	71,4
Irska	54,4	54,5	53,9	54,5	55,5	55,6	56,2	/
Portugalska	65,0	66,5	67,4	68,0	68,5	69,2	70,3	70,9

Opomba: (/) - ni podatka

Vir: Eurostat/Long-term indicators, 2005.

Slovenija postaja vse bolj storitvena družba, vendar delež storitev v BDP še vedno precej zaostaja za EU-25. Leta 1995 je bil delež storitev v BDP v Sloveniji 59,9 %, v EU-25 pa 67,3 %. Razlika je bila 7,4 odstotnih točk. Leta 2003 stanje v Sloveniji ni bilo bistveno drugačno, ta delež je bil 61,6 odstoten, medtem ko je bil delež v EU-25 71,1 odstotkov. Leta 2003 smo torej razliko še povečali in smo namesto zmanjšanja zaostanka zabeležili zaostanek za 9,5 odstotnih točk, kar je za 2,1 odstotne točke več kot leta 1995. Lahko se tolažimo le s tem, da imamo minimalno večji delež od nove članice Češke ter stare članice Irske, vendar pa zaostajamo tako za Grčijo kot tudi za Portugalsko, ki sta na povprečju EU-25.

5 KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE IN SLOVENIJA

Evropska unija je že v zgodnji fazi svojega razvoja prišla do pomembnega spoznanja, da velike ekonomske in socialne razlike v razvitosti med posameznimi državami in regijami ovirajo trajnosten razvoj EU kot celote. Za rešitev teh problemov je Evropska unija že pred desetletji začela izvajati tako imenovano kohezijsko politiko⁹ za podporo državam, ki so manj razvite. S pomočjo te politike naj bi manj razvite države in regije dohitele povprečje EU.

Kohezijska politika je sestavljena iz skupka razvojnih aktivnosti, programov in ukrepov države, lokalnih skupnosti in drugih nosilcev organiziranih interesov na regionalni ravni, koordiniranih in sofinanciranih s strani Evropske unije in namenjenih doseganju razvojnih ciljev ob upoštevanju skladnega regionalnega razvoja. Temeljni cilj kohezijske politike je zmanjševanje gospodarskih in socialnih neenakosti med različnimi regijami EU (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 29).

Gospodarske in socialne razlike med članicami Evropske unije so kar precejšnje, kljub temu da je Evropska unija eno od ekonomskih področij z največjim potencialom na svetu. Evropska

⁹ Poleg izraza kohezijska politika se v praksi uporabljata tudi izraza regionalna politika ali strukturna politika.

unija je razdeljena na 250 regij in če jih medsebojno primerjamo, te razlike v razvitosti postanejo še bolj očitne. Za medsebojno primerjavo posameznih držav in tudi regij ter razlik med njimi uporabimo BDP na prebivalca v standardih kupne moči. Razlike med posameznimi državami in tudi regijami so zelo velike, saj je na primer bruto domači proizvod treh najuspešnejših regij v EU skoraj trikrat višji od tistega v desetih najmanj razvitih regijah (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 29).

Kohezijska politika EU temelji na načelu solidarnosti. Po tem načelu vsaka država članica prispeva v skupni proračun EU, iz katerega se zagotavljajo sredstva za različne namene (Wostner et al., 2005, str. 30). Na podlagi določil novega 158. člena dopolnjene pogodbe o ustanovitvi ES države članice izvajajo evropsko regionalno politiko, ki je financirana s strani različnih evropskih skladov (tako Strukturnih skladov kot Kohezijskega sklada) in odraža solidarnost med prebivalci EU (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 30).

5.1 INSTRUMENTI IZVAJANJA KOHEZIJSKE POLITIKE

Kohezijska politika se izvaja na tak način, da se pretežno s strani bogatih držav članic prenesejo sredstva v višini približno 35 odstotkov proračuna EU v najmanj razvite regije. Tak pristop pomaga tako državam prejemnicam kot tudi neto plačnicam, saj v zameno podjetja držav neto plačnic pridobijo večje investicijske možnosti v manj razvitih regijah oziroma državah. Regionalna oziroma kohezijska politika tako omogoča vsem regijam, da prispevajo k trajnostnemu razvoju in pripomorejo k večji konkurenčnosti EU.

Za izvajanje kohezijske politike skrbijo naslednji finančni instrumenti (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 34-37):

1. Strukturni skladi – sestavljeni so iz štirih skladov¹⁰ in v vseh državah članicah spodbujajo različne ekonomske in socialne dejavnike konkurenčnosti. Za te faktorje mora obstajati verjetnost, da bodo spodbudili ekonomsko dejavnost in gospodarski razvoj v regiji. Strukturni skladi so torej usmerjeni regionalno. Prispevki Strukturnih skladov so v letu 1982 znašali 8 milijard evrov, v obdobju 2000-2006 pa bodo znašali kar 195 milijard evrov oziroma približno 28 milijard evrov vsako leto (v cenah iz leta 1999).
2. Kohezijski sklad – skrbi za financiranje projektov, ki so namenjeni izboljšanju okolja ter razvoju prometne infrastrukture v državah članicah, katerih bruto domači proizvod na prebivalca je manjši od 90 odstotkov povprečja EU. Kohezijski sklad daje prednost nacionalnim in nadnacionalnim projektom. Sredstva iz tega sklada so bila do leta 2004

¹⁰ Te štirje skladi so: Evropski sklad za regionalni razvoj (ESRR, European Regional Development Fund – ERDF), Evropski socialni sklad (ESS, European Social Fund – ESF), Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (EKUJS, European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF) in Finančni instrument za usmerjanje ribištva (FIUR, Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG).

namenjena za pomoč Grčiji, Irski, Portugalski in Španiji. Sredstva Kohezijskega sklada v obdobju 2000-2006 znašajo 18 milijard evrov ali približno 2,5 milijarde evrov vsako leto (v cenah iz leta 1999).

3. Evropska investicijska banka (EIB) – je finančna institucija, ki z ugodnimi krediti spodbuja ekonomsko in socialno kohezijo ter trajnostni razvoj. Finančno pomoč daje v obliki posojil in delnega financiranja investicijskih projektov, globalnih posojil, garancij in delnega financiranja tehnične pomoči ter študij za pripravo projektov. Njena posojila so namenjena različnim področjem, od varovanja okolja, izgradnje energetske infrastrukture do investicij v zdravstvo in izobraževanje.
4. Drugi finančni instrumenti – v največji meri gre za Evropski investicijski sklad in EURATOM, ki preko posojil in jamstev spodbujata ekonomsko in socialno kohezijo.

Razdelitev sredstev evropskega proračuna za namene Strukturnih skladov v obdobju 2000-2006 poteka takole (Wostner et al., 2005, str. 30):

- 70 odstotkov sredstev je namenjenih območjem, ki zaostajajo v razvoju. Ta cilj je znan kot cilj 1 in zajema celotno območje Slovenije;
- 11,5 odstotka sredstev je namenjenih za ekonomski in socialni razvoj tistih območij, ki jih pestijo strukturni problemi. Ta cilj je znan kot cilj 2;
- 12,3 odstotka sredstev je namenjenih za spodbujanje izboljšav sistemov izobraževanja in usposabljanja ter ustvarjanje novih delovnih mest. Ta cilj je znan kot cilj 3 v območjih, ki jih ne zajema cilj 1.

Med zgoraj opisanimi štirimi finančnimi instrumenti so bistvene razlike. Strukturni skladi in Kohezijski sklad na eni strani delujejo po načelu solidarnosti in državam članicam nudijo nepovratna sredstva, medtem ko EIB in drugi finančni instrumenti na drugi strani nudijo pomoč državam članicam zlasti v obliki ugodnih posojil.

V okviru programov predpristopne pomoči EU nudi strokovno pomoč tudi bodočim članicam Evropske unije, poleg že omenjene kohezijske politike, ki jo nudi v državah članicah. Predpristopna pomoč EU preko treh različnih finančnih instrumentov (PHARE, SAPARD in ISPA)¹¹ financira programe s področja infrastrukture, industrije, okolja, storitev, kmetijstva, razvoja podeželja ter malega gospodarstva.

Skupna pomoč na podlagi instrumentov, ki temeljijo na načelu solidarnosti (Strukturni skladi in Kohezijski sklad ter predpristopna pomoč) in se financirajo iz Evropskega proračuna, bo v obdobju 2000-2006 znašala 213 milijard evrov (v cenah iz leta 1999). Ta pomoč je namenjena za izboljšanje ekonomske situacije v najslabše razvitih regijah, območjem s posebnimi težavami in rizičnim družbenim skupinam. Državam kandidatkam pa je v obliki predpristopnih pomoči, ki so namenjene doseganju podobnih ciljev, kot jih zasleduje

¹¹ Več o teh treh finančnih instrumentih v naslednjem podpoglavju.

Kohezijski sklad, namenjenih še nadaljnjih 47 milijard evrov. Skupna pomoč torej zneske kar 260 milijard evrov (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 35-37).

5.2 KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE V SLOVENIJI

Regionalna politika ima tudi v Sloveniji izreden pomen, saj država teži k čim bolj enakomerni razvitosti svojega ozemlja. Skladnejši regionalni razvoj in zmanjševanje razlik med posameznimi območji krepi ekonomsko in socialno kohezijo. S tem je omogočen enakomernejši razvoj celotnega ozemlja kljub razlikam v razpoložljivosti naravnih, gospodarskih, socialnih in drugih virov na posameznih področjih.

V Sloveniji se v okviru regionalne politike odvijata dva osnovna sklopa aktivnosti. Prva aktivnost je usklajevanje slovenske zakonodaje na področju regionalnega razvoja z zakonodajo Evropske unije, druga aktivnost pa je vzpostavitev ustreznega institucionalnega sistema, ki bo s pogoji članstva v Evropski uniji sposoben učinkovitega izvajanja regionalne politike in tudi soustvarjanja novih rešitev, usmerjenih k zagotavljanju ekonomske in socialne kohezije v Evropski uniji.

Izvedbeni dokument Strategije gospodarskega razvoja Slovenije je Državni razvojni program Republike Slovenije 2001-2006. Eden izmed dveh osnovnih ciljev tega programa je zaustavitev povečanja razlik med slovenskimi regijami. Leta 1999 je bil v Sloveniji vpeljan tudi Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Omenjena dokumenta sta osnova politike regionalnega razvoja v Sloveniji. Ko je Slovenija vstopila v Evropsko unijo, je bil tema dvema dokumentoma dodan še tako imenovani enotni programski dokument. Le-ta predstavlja okvir za nadaljnje načrtovanje projektov s področja socialne in ekonomske kohezije oziroma črpanje sredstev iz Strukturnih skladov EU (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 113).

5.2.1 Programi predpristopne pomoči

Predpristopna pomoč je namenjena učinkovitejšemu in lažjemu izvajanju priprav držav kandidatki na vključitev v Evropsko unijo. Eden od glavnih razlogov te pomoči je zagotovitev večjega gospodarskega potenciala, manjšanje gospodarskih in socialnih razlik med državami ter izboljšanje kakovosti življenja v Evropski uniji (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 114).

Obstajajo trije različni finančni instrumenti za pomoč desetim, sedaj že novim članicam EU:

1. Program PHARE (Poland and Hungary Action for Restructuring of the Economy) – ustanovljen je bil leta 1989 in je bil sprva namenjen samo poljskemu in madžarskemu gospodarstvu, kasneje pa se je njegov domet razširil še na ostale nekdanje komunistične države Srednje in Vzhodne Evrope. Osnovni namen tega programa je posodobitev administrativne usposobljenosti držav članic za učinkovito izvajanje evropske zakonodaje in podpora najbolj potrebnim investicijam na področju ekonomske in socialne kohezije. Za države kandidatke predstavlja nekakšno uvajanje v koriščenje sredstev iz Strukturnih skladov. Slovenija je postala upravičena do sredstev iz programa PHARE leta 1992 in je v okviru tega programa v obdobju 1992-2003 prejela 339,2 milijonov evrov pomoči (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 117-119).
2. Program SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) – podpira projekte s področja kmetijstva in razvoja podeželja. V okviru teh projektov se države kandidatke pripravljajo na članstvo v skupni kmetijski politiki EU. SAPARD je najbolj podoben Strukturnim skladom, po vstopu kandidatke v EU se namreč preoblikuje v EKUJS. Delovati je začel leta 2000, Slovenija je v okviru tega programa v obdobju 2000-2003 prejela 25,7 milijonov evrov pomoči (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 126-127).
3. Program ISPA (Instrument for Structural Policies for pre-Accession) – delovati je začel leta 2000, ustvarjen pa je bil po vzoru Kohezijskega sklada. Namenjen je sofinanciranju večjih projektov s področja varovanja okolja in prometne infrastrukture. Cilj je seznaniti države kandidatke s politiko in postopki vodenja na ravni EU, saj črpanje pomoči iz programa ISPA poteka po primerljivih pravilih kot črpanje sredstev iz Kohezijskega sklada. Nepovratna pomoč iz programa ISPA lahko doseže do 75 odstotkov vrednosti velikih projektov s področja prometne infrastrukture, gospodarjenja z vodami in kakovosti zraka, vendar pa vrednost posameznega projekta načeloma ne sme biti nižja od 5 milijonov evrov. Odstotek dodeljenih sredstev od celotnih sredstev programa ISPA se v Sloveniji giblje med enim in dvema odstotkoma. Slovenija je tako v okviru tega programa v obdobju 2000-2003 prejela 84,5 milijonov evrov pomoči (Mrak, Mrak, Rant, 2004, str. 126- 127).

Če skupaj seštejemo celotna sredstva, ki jih je Slovenija dobila v okviru predpristopne pomoči iz zgornjih treh programov, vidimo, da je Slovenija v obdobju 1992-2003 prejela kar okoli 449,4 milijonov evrov pomoči.

5.2.2 Sredstva Evropske unije za strukturne namene v Sloveniji

Slovenija bo v obdobju 2004-2006 iz naslova kohezijske politike lahko črpala sredstva Strukturnih skladov, Kohezijskega sklada ter dveh pobud Skupnosti, Interreg in Equal. Ob koncu pristopnih pogajanj decembra leta 2002 v Kopenhagenu je bil za namene kohezijske politike dosežen naslednji finančni paket:

- Strukturni skladi bodo prispevali 57,3 milijarde SIT oziroma 52 % celotne vrednosti;
- Kohezijski sklad bo prispeval 45,9 milijarde SIT oziroma 42 % celotne vrednosti;
- Pobuda skupnosti Interreg bo prispevala 5,7 milijarde SIT oziroma 5 % celotne vrednosti;
- Pobuda skupnosti Equal bo prispevala 1,6 milijarde SIT oziroma 1 % celotne vrednosti.

Celotna sredstva skupaj znesejo 110,5 milijarde tolarjev. Največji delež bodo prispevali Strukturni skladi ter Kohezijski sklad, ki skupaj predstavljajo 103,2 milijarde tolarjev oziroma kar 94 % vseh razpoložljivih sredstev. Pobudi Skupnosti bosta skupaj prispevali 7,3 milijarde tolarjev oziroma 6 %.

Absorpcijska sposobnost držav pristopnic je eno od institucionaliziranih pravil Strukturnih skladov in se praviloma izraža glede na obseg BDP. Skladno z uredbo je določeno, da državi članici ne more biti dodeljenih več kot 4 % sredstev njenega BDP. Slovenija je kot najrazvitejša nova država članica upravičena do najnižjega deleža pomoči v BDP, to je nekaj pod 0,6 % (Wostner, 2004, str. 102).

Slovenija je do črpanja sredstev iz Strukturnih skladov upravičena kot celota. Namenska struktura sredstev Strukturnih skladov izhaja iz Enotnega programskega dokumenta 2004-2006 (EPD), ki sta ga Slovenija in Evropska komisija (EK) v pogajanjih dogovorili do 18. decembra 2003. EPD opredeljuje tri področja intervencije:

1. spodbujanje podjetniškega sektorja in konkurenčnosti z 51,3 % vseh sredstev;
2. znanje, razvoj človeških virov in zaposlovanje z 29,3 % vseh sredstev;
3. prestrukturiranje kmetijstva, gozdarstva in ribištva s 15,2 % vseh sredstev¹².

Kohezijska sredstva imajo poleg vpliva na spodbujanje razvoja tudi velik vpliv na uravnoteženost javnih financ in neto finančno pozicijo Slovenije nasproti EU. Za obdobje 2004-2006 je predvidena povprečna pozitivna neto finančna pozicija Slovenije 0,33 % BDP (v stalnih cenah iz leta 1999). Če se pojavijo težave pri črpanju kohezijskih sredstev, lahko

¹² Preostalih 4,2 % sredstev je namenjenih tehnični pomoči.

zgoraj omenjeno bilanco hitro izravnajo ali pa jo potisnejo v rdeče številke. Posledica tega bi bil negativen vpliv na tekoči del plačilne bilance (Wostner, 2004, str. 103).

5.3 MAKROEKONOMSKI UČINKI KOHEZIJSKE POLITIKE V SLOVENIJI

Cilj kohezijske politike je prispevati k zmanjševanju razlik med državami članicami EU in tudi med regijami znotraj posamezne države članice. Razlike v BDP na prebivalca (v standardih kupne moči) med državami EU, gre za sigma-konvergenco, so se glede na skoraj vse indekse dejansko zmanjšale, k čemur je med drugim pripomogla izjemna rast Irske. Tudi razlike med regijami EU so se zmanjšale, vendar samo do druge polovice osemdesetih let, nato pa so se le-te bolj ali manj stabilizirale. S širitvijo pa so se razlike med regijami približno podvojile. Nove države so v Unijo prinesle okrog 5 % vrednosti njenega BDP, medtem ko se je prebivalstvo povečalo za slabih 20 %. Ta dejstva postavljajo kohezijsko politiko EU pred izjemen izziv (Wostner, 2004, str. 103).

V devetdesetih letih so se začele pri zgoraj navedenem kazalcu izraziteje povečevati razlike med regijami znotraj držav, kar je praviloma še posebej značilno za manj razvite ter hitro rastoče države. Vprašanje je, kolikšen del uspešnosti manj razvitih držav je moč pripisati kohezijski politiki EU. Večinoma prevladuje mnenje, da je bil njen vpliv pozitiven. Država bi brez podpore sredstev EU in ustreznega javnega nacionalnega sofinanciranja dosegla nižji BDP. Makroekonomske ocene vpliva Strukturnih skladov za cilj 1 kažejo visok pozitiven vpliv na BDP, le-ta je med 1 in 5 % višji kot bi bil sicer. Vpliv kohezijske politike se kaže tudi pri zaposlovanju in ustvarjanju novih delovnih mest. Nastalo naj bi 1,1 milijona (ne izključno neto) delovnih mest, kar vpliva na slabe 3 % celotnega delovno aktivnega prebivalstva teh regij (Wostner, 2004, str. 103-104).

Skladno z modelom CGE SloMod, s katerim je bila narejena ocena makroekonomskega vpliva sredstev Strukturnih skladov, naj bi bil kot posledica vključitve Slovenije v EU (upoštevane je vpliv sprememb trgovinskega režima ter vseh transferjev med Brusljem in Ljubljano) slovenski BDP višji za 0,49 do 1,05 odstotne točke. K temu povišanju bodo Strukturni skladi prispevali približno 7 %. Ustvarjenih naj bi bilo tudi 4000 novih neto delovnih mest, kot neposredna posledica izvedbe EDP. S sredstvi kohezijskega sklada bo zgrajena tudi okoljska in prometna infrastruktura, kar bo prineslo dodaten pozitiven vpliv.

Iz zgoraj napisanega lahko ugotovimo, da Slovenija ne more pričakovati velikega skupnega makroekonomskega učinka sredstev za strukturne namene, vsaj ne kratkoročno. Če upoštevamo podatek, da skupna sredstva z javnim sofinanciranjem predstavljajo le dobra 2 % celotnih investicij ter da se med 20 in 40 % sredstev, v prvi vrsti z uvozom opreme, "vrne" v EU, nas ta ugotovitev ne preseneča (Wostner, 2004, str. 104).

6 SKLEP

Svetovna banka po kazalcu BDP na prebivalca uvršča Slovenijo od leta 1997 med države z visokim dohodkom. V letu 2003 je bilo med 208 državami 54 držav z visokim dohodkom, med njimi tudi Slovenija. Slovenija po tem kazalcu hitro lovi zaostanek za povprečjem EU-25. V letu 1995 je bila na 68,4 % povprečja EU-25, napoved za leto 2004 pa je že 78 % povprečja EU-25. Večji BDP na prebivalca od novih članic ima samo Ciper, od starih članic pa je Slovenija pred Portugalsko in takoj za Grčijo. Tudi stopnje rasti realnega BDP so za Slovenijo ugodne, saj so od leta 1995 do leta 2004 vseskozi nad povprečjem EU-25. Še posebej ugodno je bilo leto 2004, ko je imela Slovenija kar 4,6 % rast, kar je za 2,3 odstotne točke nad povprečjem EU-25. Iz izračuna izenačitve slovenskega BDP na prebivalca z evropskim sledi, da bo Slovenija dohitela povprečje EU-25 v slabih petnajstih letih, kar je sicer počasneje od napovedi, ki izhaja iz Strategije razvoja Slovenije (le-ta predvideva izenačitev v desetih letih).

Slovenija izpolnjuje tri od petih maastrichtskih kriterijev: kriterij glede obrestne mere, javnofinančnega primanjkljaja ter javnofinančnega dolga. Kriterij glede deviznega tečaja sem izpustila, saj Slovenija še ne sodeluje predpisani dve leti v tečajnem mehanizmu ERM2. Trenutno edini problem ostaja inflacija, ki pa naj bi se že v letu 2005 znižala na raven maastrichtske referenčne vrednosti inflacijskega konvergenčnega kriterija. To bi bilo še vedno dovolj zgodaj, da bi se že na začetku leta 2007 priključila EMU, kar je predvideno v programu vključitve v ERM2 in prevzemu evra.

Realna konvergenca nam daje popolnejšo sliko o stopnji razvitosti Slovenije glede na Evropsko unijo. Slovenija je imela v letu 2003 po začasni oceni raven cen na 77 % povprečja EU-25. Od novih članic ima višjo raven cen samo Ciper, od starih članic pa je Slovenija najbližje Portugalski. Cene v Sloveniji se bodo v prihodnjih letih glede na povprečje EU nekoliko dvignile.

Primerjava nekaterih dejavnikov dohitevanja Slovenije v gospodarski razvitosti Evropske unije nam še dodatno pokaže, kje Slovenija zaostaja in kje je nad povprečjem EU. Delež bruto investicij v BDP ima Slovenija v celotnem obdobju opazovanja (1995-2004) vseskozi nad povprečjem EU-25, še posebej leta 2004, ko ga presega za dobrih 5 odstotnih točk. Iz tega lahko sklepamo, da Slovenija dovolj investira, povečati pa bo morala učinkovitost investiranja in na ta način nadomestiti zaostanek za bolj razvitimi državami Evropske unije.

Po stopnji zaposlenosti je Slovenija na povprečju EU-25, ki je 63 %. Cilj Lizbonske strategije 67 % stopnja zaposlenosti do leta 2005 je težko uresničljiv, bolj uresničljiva se zdi 70 % stopnja zaposlenosti do leta 2010. Problem pa ostaja zaposlovanje starejših ljudi, ki je v letu 2003 v Sloveniji znašalo samo 23,5 %. Lizbonski cilj 50 % zaposlenost starejših ljudi do leta 2010 je za Slovenijo težko uresničljiv. Visoka stopnja brezposelnosti ostaja problem Evropske

unije. To pa ne velja povsem za Slovenijo, saj je v letu 2004 znašala 6 %, kar je za 3 odstotne točke pod povprečjem EU-25.

Delež prebivalcev v Sloveniji v starosti 25-64 let z vsaj sekundarno izobrazbo je bil v letu 2002 77,5 %, kar je za 12 odstotnih točk nad povprečjem EU-25. Slovenija pa zaostaja po deležu prebivalcev s terciarno izobrazbo. Ta delež za leto 2002 znaša 17,1 %, kar je za 2,8 odstotne točke pod povprečjem EU-25. Po začasnih podatkih za leto 2002 je Slovenija namenila za izobraževanje 6,02 % BDP in s tem preseгла evropsko povprečje za slabe pol odstotne točke.

Glede deleža izdatkov za raziskave in razvoj Slovenija zaostaja za evropskim povprečjem, ta delež je leta 2003 znašal 1,53 % BDP, kar je za slabe pol odstotne točke pod povprečjem EU-25. Cilj Lizbonske strategije je, da bi bruto domači izdatki za raziskovalno-razvojno dejavnost do leta 2010 znašali 3 % BDP, kar pa je glede na trenutno stanje težko uresničljiv cilj. Tudi po številu patentnih prijav na EPU na milijon prebivalcev Slovenija opazno zaostaja za povprečjem EU-25. Slovenija je vseskozi občutno pod povprečjem, ob nadaljevanju sedanje dinamike gibanja števila patentnih prijav konvergenca na tem področju še zdaleč ni možna. Tako je Slovenija leta 2002 dosegla le 24,5 % povprečnega števila patentnih prijav na milijon prebivalcev v EU-25.

Po deležu treh sektorjev (kmetijstva, industrije in storitev) v BDP je Slovenija še daleč od povprečja EU-25. Delež kmetijstva v BDP je leta 2003 znašal 2,6 %, kar je za pol odstotne točke več od povprečja EU-25. Delež industrije v BDP je leta 2003 znašal 35,9 %, kar je za 9 odstotnih točk nad povprečjem EU-25. Delež storitev v BDP je leta 2003 znašal 61,6 %, kar je za skoraj 10 odstotnih točk pod povprečjem EU-25. Slovenija bi morala drastično povečati delež storitev in zmanjšati delež industrije v BDP, če se hoče čimbolj ter čimprej približati evropskemu povprečju.

Kohezijska politika naj bi pripomogla k zmanjševanju gospodarskih in socialnih razlik med državami članicami Evropske unije. Slovenija je že v okviru predpristopne pomoči dobivala sredstva iz treh programov (PHARE, SAPARD in ISPA). Tako je od leta 1992 pa do leta 2003 iz teh treh programov dobila okoli 450 milijonov evrov pomoči. Tudi v obdobju 2004-2006 bo Slovenija deležna pomoči Evropske unije, in sicer bo lahko črpala sredstva Strukturnih skladov, Kohezijskega sklada ter dveh pobud Skupnosti, Interreg in Equal. Celotna sredstva skupaj znesejo 110,5 milijarde tolarjev. Slovenski BDP naj bi zaradi teh sredstev bil višji od 0,49 do 1,05 odstotne točke, ustvarjenih naj bi tudi bilo 4000 novih neto delovnih mest. Slovenija ne more pričakovati velikega skupnega makroekonomskega učinka sredstev za strukturne namene, vsaj ne na kratek rok, saj skupna sredstva z javnim sofinanciranjem predstavljajo le dobra 2 % celotnih investicij.

Iz vsega napisanega lahko sklepamo, da se Slovenija zanesljivo približuje evropskemu povprečju na skoraj vseh obravnavanih področjih. Dobro nam kaže izpolnjevanje

maastrichtskih kriterijev, imamo visoke stopnje rasti realnega BDP, visok delež bruto investicij v BDP, primerljivo stopnjo zaposlenosti ter relativno majhno stopnjo brezposelnosti, visok delež prebivalcev z vsaj sekundarno izobrazbo ter dovolj visoke javne izdatke za izobraževanje. Na drugi strani mora Slovenija povečati relativno raven cen, povečati zaposlovanje starejših ljudi, povečati delež prebivalcev s terciarno izobrazbo, nameniti večji delež izdatkov za raziskave in razvoj, spodbujati inovativnost, zmanjšati delež industrije v BDP ter hkrati povečati delež storitev v BDP.

Po kazalniku BDP na prebivalca naj bi Slovenija dohitela evropsko povprečje čez slabih petnajst let, kar je okoli leta 2019. Kohezijska politika pa na povečanje tega kazalca ne bo imela pomembnejšega vpliva, saj Slovenija iz bruseljske blagajne ne dobiva dovolj sredstev.

LITERATURA

1. Adam France et al.: Socialni kapital v Sloveniji. Ljubljana : Založba Sophia, 2003. 240 str.
2. Bassanini Andrea, Scarpetta Stefano: Does human capital matter for growth in OECD Countries?. Economics department working papers No. 282. Paris : OECD, 2001. 30 str.
3. Bajt Aleksander, Štiblar Franjo: Ekonomija. Ekonomska analiza in politika. Ljubljana : GV Založba, 2002. 534 str.
4. Bevc Milena: Znanje in izobraževanje v Sloveniji v luči priključitve EU. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2001. 185 str.
5. Bučar Maja: Razvojno dohitevanje z informacijsko tehnologijo?. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2001. 267 str.
6. Cajner Tomaž: Realna konvergenca v procesu približevanja EU. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 39 str., 3 pril.
7. Cappelen Ådne: Convergence, Divergence and the Kuznets-curve. [URL:<http://www.merit.unimaas.nl/tser/teis018.pdf#search='conditional%20convergence'>], 26.95.2005.
8. Cole Matthew A., Neumayer Eric: The Pitfalls of Convergence Analysis: Is the Income Gap Really Widening?. [URL:<http://www.lse.ac.uk/collections/geographyAndEnvironment/whosWho/profiles/neumayer/pdf/convergence.pdf#search='conditional%20convergence'>], 26.05.2005.
9. Jazbec Boštjan: Nominalna in realna konvergenca. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 5, str. 127-131.
10. Jeras Roman: Konvergenca med EU in državami kandidatkami za vstop v EU: Vpliv trgovine. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 90 str., 11 tbl.
11. Jerovšek Janez: Izobrazba in ekonomska uspešnost. Ljubljana : DDU Univerzum, 1980. 253 str.
12. Kos Marko: Slovenija in EU: gospodarstvo, znanost in družba. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 1998. 268 str.
13. Kovačič Gregor: Kdo ne dela v Sloveniji?. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2001. 46 str., 5 tbl.
14. Lavrač Vladimir: Izpolnjevanje Maastrichtskih konvergenčnih kriterijev in Slovenija. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 5, str. 13-21.
15. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 5. izdaja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 378 str.
16. Martín Carmela, Velázquez J. Francisco: An assessment of real convergence of less developed EU members: Lessons for the CEEC candidates. European economy group working papers, Madrid, 2001, 5, 60 str.
17. Maržič Petra: Terciarno izobraževanje v Sloveniji in Evropski uniji z vidika trga dela. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 50 str., 16 tbl.

18. Modigliani Franco et al.: Manifest ekonomistov o brezposelnosti v Evropski uniji. Ljubljana : Zveza ekonomistov Slovenije, 1999. 44 str.
19. Mrak Maruša, Mrak Mojmir, Rant Vasja: Kohezijska politika Evropske unije. 1 izd. Ljubljana : samozaložba, 2004. 160 str.
20. Placer Tušar Emilija: Državne investicije in gospodarska rast. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2001. 91 str., 36 tbl.
21. Pogačnik Petra: Regionalna strukturalna politika v EU-vir konvergence ali divergence?. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 43 str., 9 tbl.
22. Potočnik Janez: Pred novimi izzivi. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 5, str. 1-2.
23. Rednak Andreja: Kako naj bi lizbonska strategija spremenila Slovenijo. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 53(2004), 49, str. 10-15.
24. Senjur Marjan: Ekonomske možnosti obstoja in razvoja male države: Slovenije. IB revija, Ljubljana, 1991, 7-8, str. 115-119.
25. Senjur Marjan: Gospodarska rast in razvojna ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1993. 537 str.
26. Senjur Marjan: O možnih poteh iz krize slovenskega gospodarstva. Ljubljana : Zveza ekonomistov Slovenije, 1991, str. 1-13.
27. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika – teorije in politike gospodarske rasti in razvoja. 1. izd. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 732 str.
28. Slivnik Oskar: Pregled konvergenčnih procesov v CEE državah. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 43 str.
29. Vuk Katja: Realna konvergenca med EU in izbranimi podpisnicami za vstop v EU. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 37 str.
30. Wostner Peter: Sredstva EU za strukturalne namene in Slovenija. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 5, str. 101-107.
31. Wostner Peter et al.: Kako do denarja EU. Ljubljana : GV Založba, 2005. 283 str.

VIRI

1. Definicija konvergence.
[URL:<http://www.columbia.edu/~xs23/columbia/ec3213/convergence/convergence.htm>], 26.05.2005.
2. Education at a Glance – OECD Indicators 2004. Paris : OECD, 2004.
[URL:<http://www.oecd.org/dataoecd/52/38/33669031.xls>], 2004.
3. Eurostat/Long-term indicators.
[URL:http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=port&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=EU_yearlies&depth=1], 28.03.2005.
4. Eurostat/Structural indicators.
[URL:http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1133,1406352,1133_1406373&_dad=portal&_schema=PORTAL], 21.02.2005.

5. Eurostat yearbook 2004. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. 261 str.
6. Jesensko poročilo 2004. Ljubljana : UMAR, 2004. 102 str.
7. Pomladansko poročilo 2001. Ljubljana : UMAR, 2001. 155 str., 52 tbl
8. Pomladansko poročilo 2002. Ljubljana : UMAR, 2002. 116 str., 50 tbl.
9. Pomladansko poročilo 2003. Ljubljana : UMAR, 2003. 137 str., 45 tbl.
10. Pomladansko poročilo 2004. Ljubljana : UMAR, 2004. 145 str., 28 tbl.
11. Poročilo o razvoju 2005/Indikatorji. Ljubljana : UMAR, 2005. 103 str.
12. Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1. izdaja. Ljubljana : DZS, 1991. 1051 str.
13. Statistični letopis RS 2004. Ljubljana : Statistični urad RS, 2004. 650 str.
14. Statistični portret Slovenije v EU. Ljubljana : Statistični Urad RS, 2004. 30 str.
15. Statistični urad RS.
[URL:<http://www.stat.si/indikatorji.asp?id=12&zacobd=1-2004>], 21.03.2005.
16. Strategija razvoja Slovenije. Ljubljana : UMAR, 2004. 170 str.
17. World Bank data.
[URL:<http://www.worldbank.org/data/countryclass/countryclass.html>], 15.03.2005.
18. World Development Report 2005. Washington : The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2004. 271 str.